LETHRICA

ÅRGANG 11, NR. 22 DE HISTORISKE FORENINGER I LEJRE KOMMUNE OKTOBER 2016

Middelalderen
er repræsenteret i dette nummer af Lethrica med to artikler, en om Dronning Margrethe Sprænghest og en om Thietmar, men ellers kommer vi vidt omkring, fra Vikingetidens Letland til beboerne på Lille Møllegård. Vore serier fortsætter - bortset fra Bayers billeder, som nu er udgivet i bogform.

Rigtig god fornøjelse
På redaktionens vegne
Thyra Johannesen

I DETTE NUMMER:

Leder	2
Den første dronning Margrethe	4
Thietmar	15
Lille Møllegård	19
Vikingerne i Kurland	25
Anker Jørgensen	28
Regninger	32
Sagn og myter	34
Anmeldelse	36
Foreningsnyt	38
Lejre Historiske Forening	38
Egnshistorisk Forening for Hvalsø	40
Bramsnæs Lokalhistoriske Forening	43
Museumsforeningen	46
Tadre Mølles Venner	48
Mindeord	51
Lidt molinologi	52
Arrangementer på Tadre Mølle	53
Nyt fra DSI-TM	54
Kommende aktiviteter	56

LØSSALG 10 kr.

LEDER

BYGNINGSPRÆMIERING

Endnu engang er det ikke lykkedes bedømmelsesudvalget for kommunens bygningspræmieringsordning at finde frem til en værdig kandidat. Dette skyldes ikke, at der ikke indkommer motiverede forslag. Årsagen skal derimod søges, dels i udvalgets sammensætning, dels i det kommissorium, som kommunalbestyrelsen har givet det. Udvalget skal tage såvel kulturhistoriske/ kulturmiljømæssige, arkitektoniske som energimæssige hensyn. Udvalgets sammensætning afspejler disse hensyn. Til faglig varetagelse af især de arkitektoniske og energimæssige hensyn er indbudt to eksterne arkitekter. Problemet ligger i, at de tre hensyn som oftest ikke kan forenes, og at de derfor udelukker de fleste forslag.

Stor respekt og sympati for energibesparelser, selv om dette naturligvis ikke indgår i de historiske foreningers formål, men det politiske ønske om "kreative og innovative energiløsninger" udelukker reelt vores 27 bygningsfredede ejendomme fra ordningen og vanskeliggør ofte situationen for bevaringsværdige ejendomme. Dette er dybt beklageligt, for disse ejendomme udgør den vigtigste del af vores bygningskulturelle arv. De ønskede tiltag på energiområdet vil være i strid med fredningsbestemmelserne. Ønsker man at præmiere energibesparelser, bør dette ske gennem en selvstændig energi/ miljøpris.

Angående det arkitektoniske stiller de eksterne arkitekter på standens vegne - og det skal de måske gøre – så strenge krav, at næsten ingen kan kravle over bommen. Rigtig godt vedligehold af fredede og bevaringsværdige bygninger af høj håndværksmæssig kvalitet, er jo ikke stor arkitektur. Der vil givetvis gå rigtig mange år imellem, at der kan uddeles en arkitekturpris i en kommune af Lejres størrelse.

Med den nuværende ordning er det lykkedes at placere sig, ikke imellem de klassiske to stole, men imellem tre stole. Det skal foreslås, at man vender tilbage og tager udgangspunkt i den rent lokale ordning fra den gamle Bramsnæs Kommune, som den nye Lejre Kommune besluttede at videre-

føre, men alligevel valgte at ændre radikalt på. De historiske foreninger medvirker gerne.

Bent Gottfredsen

Den bygningsfredede Hallisgård i Kornerup som et eksempel på en bygning, der ikke kan belønnes, for det er jo "bare" en gammel, meget velholdt bondegård uden kreative energitiltag.

En del læsere af dette blad vil sandsynligvis være medlemmer af flere af foreningerne og vil derfor modtage mere end ét eksemplar af bladet.
Det er meget kompliceret administrativt at ændre på dette forhold.
I stedet opfordrer redaktionsudvalget til, at man forærer de ekstra kopier til venner og bekendte.
Det kan være med til at stimulere interessen for vores lokalhistorie.

PERSONALHISTORISKE ARTIKLER

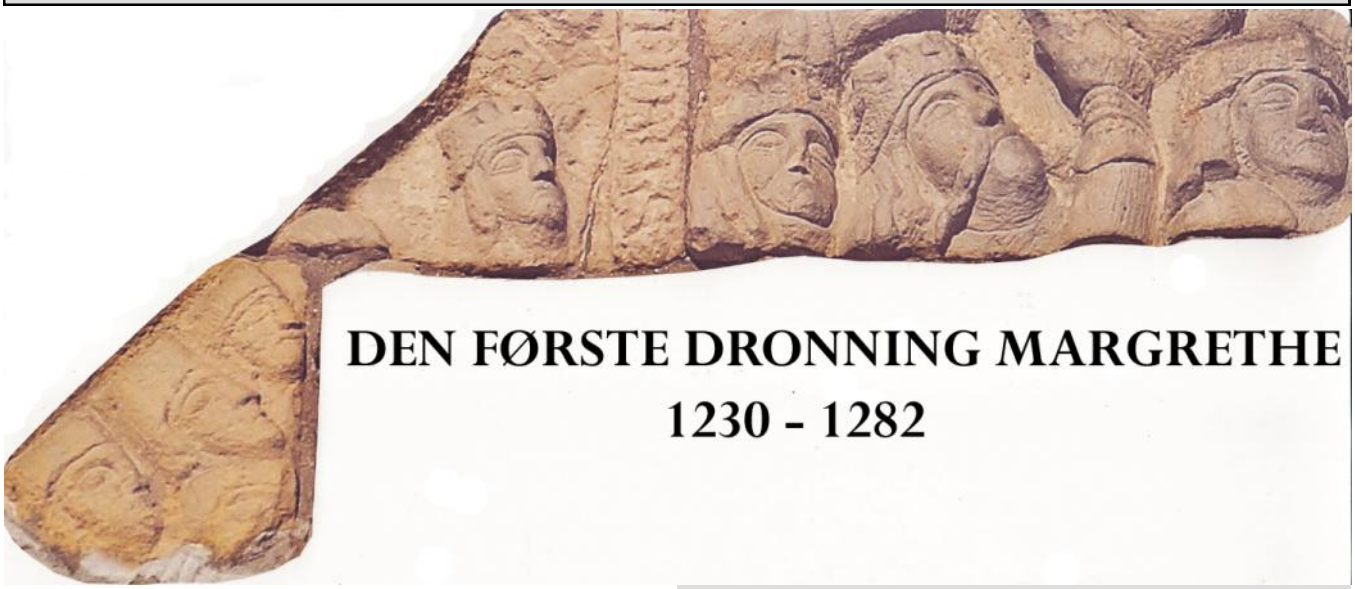

DEN FØRSTE DRONNING MARGRETHE
1230 - 1282

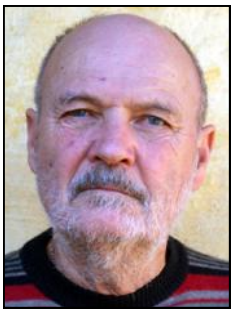

Af Bent Gottfredsen

Prolog

Over Kathovedporten på Ribe Domkirke findes et stenrelief fra midt i 1200-tallet. Her ser man kong Valdemar Sejr med sit flotte overskæg. Til højre for ham ses hans søn med dronning Dagmar, tronarvingen Valdemar den Unge, der omkom ved et ulykkeligt vådeskud under en jagt på Røsnæs. Til venstre for ham ses først dronning Dagmar og dernæst dronning Berengaria – folkevisens Bengerd.

Nederst til venstre ses kongens sønner med Berengaria - Erik, Abel og Christoffer, der så ynkeligt ødelagde alt, hvad faderen havde bygget op, ved deres indbyrdes magtkampe.

I folkevisen siger dronning Dagmar på sit dødsleje: "Lover ikke Bengerd efter mig, hun er så bedsk en blomme". Hvis det er fra deres mor, de tre sønner havde arvet deres egenskaber, så har der været noget om snakken.

"Der er så mange i Dannevang, der alle vil konger være", siger en anden folkevise.

Valdemar Sejr blev på sine gamle dage grebet af tungsind og dystre tanker for rigets fremtid efter ham.

Han sendte derfor bud til tidens berømte vismand, der boede på Kullen, og derfor blev kaldt Kullemanden. Det svar han gav, har næppe beroliget kongen:

Din Herre og Konning tænkte på,
hvorlunde det skulle hans Sønner gå,
når han var gangen af live.
Men sig ham for sandingen så,
*at "Ørlog og Tvedragt" *) skulde de få,*
dog skulde de alle Konger blive.

**) Mened og rænkespil*

For 50 år siden foretog Karin og jeg en påskerejse til det nu hedengangne DDR.

Formålet var rent kultur- og naturhistorisk. Vi ville besøge den gamle, meget spændende hansestad Stralsund og se Rügen med Arkona, øens gamle danske middelalderkirker og de berømte kridtklinter.

Ved hjemkomsten til Gedser med færgen fra Warnemünde blev vores pas affotograferede af en vranten betjent, der spurgte: "Hvad skulle I derover efter?"

Forinden havde vi dog også nået en afstikker til Bad Doberan lidt vest for Rostock for at se den imponerende Münster Bad Doberan – cisterciensernes gamle klosterkirke.

Dette interesserede ikke betjenten det mindste!

Vi blev givetvis registreret til det hemmelige kartotek som potentielle sovjetspioner.

Ved besøget i klosterkirken, der også i

Klosterkirken i Bad Doberan

Margrethe Sambirias grav

DDR-tiden var et højt prioriteret og velholdt kulturminde, blev vi modtaget af en venlig kirketjener eller kustode.

Da han hørte, at vi var danskere, viste han os straks hen til kirkens fornemste gravminde, den store danske Dronning Margrete Sambirias grav.

Vi havde desværre ikke helt historien på rede hånd til hans betydelige overraskelse og skuffelse – faktisk var vi aldeles uvidende. Vi lovede derfor hinanden, næste gang vi kom forbi, at være bedre informerede og at medbringe et ordentligt fotoudstyr.

Næste gang blev i september 2015, og her er i sandhed et meget spændende, men desværre noget overset stykke Danmarkshistorie.

Margrete Sambiria blev født ca. 1230. Hun var vender, selv om nogle historiebøger kalder hende for nordtysker. Germaniseringen af Venden var på hendes tid endnu kun i sin vorden. Hendes

Margrethe Sambiria, miniature fra Tallins Stadsret

far var Sambor I af Pommeren. Han var netop begyndt at bruge den tyske titel herzog i stedet for det vendiske knes - man måtte jo følge med tiden.

Christoffer i 1600 - tals opfattelse

Hendes mor var Mechtilde af Mecklenburg.

Sambiria betyder Samborsdatter.

Senere fik Margrete to andre tilnavne: Margrete Sprænghest (i Pommeren Margarete Tzcewsko-Lubiszew) og Sorte Grete. Det første navn henviser til, at hun under en hurtig flytning af en hær red en hest til døde. Det andet henviser til hendes sorte hår. Begge navne hentyder helt sikkert også til dronningens personlige egenskaber.

I 1248 bliver Margrete gift med den ét år ældre prins Christoffer af Danmark. Han var søn af kong Valdemar Sejr og dronning Berengaria.

Ægteskabet omtales som særdeles lykkeligt, selv om det selvfølgeligt var arrangeret. Flere børn blev det til. Tre sønner og én datter kendes. Ældst var Erik fra 1249. Han blev senere konge under navnet Erik V Klipping eller Glipping. De næste Valdemar og Niels dør unge. Mechtilde bliver gift med markgreve Albrecht af Brandenburg.

I 1252 bliver Christoffer den første danske konge af dette navn, efter at hans storebror kong Abel var faldet i krig mod friserne. Kongeparret krones samme år.

Det er første gang, at en nordisk dronning krones.

Vi har ingen kilder, der tillader os at tegne et billede af mennesket Margrete.

I stedet må vi holde os til de politiske begivenheder, og ud fra hendes ageren heri må læseren selv gøre sig nogle tanker om hendes personlighed.

Dog skal vi under alle omstændigheder gøre os klart, at det har krævet sin kvinde at klare sig så godt, som Margrete gjorde det i den stærkt mandsdominerede og brutale tid.

Naturligvis har Margrete på baggrund af sin fødsel, opvækst, opdragelse og uddannelse haft nogle forudsætninger omkring sprog, ledelse og administration. Hendes far var magtfuld, og han støttede hende bravt, også politisk, da hun blev enke.

Tiden var meget urolig. Fire konger og én ærkebiskop kommer voldeligt af dage på 26 år. Forskellige grene af kongefamilien sloges om magten med alle midler. Mord indgik i det politiske spil – også kongemord.

Kong Abel havde således ryddet sin forgænger og storebror Erik Plovpenning af vejen og ladet ham kaste i Slien.

Abels slægt mente, at de havde krav på tronen. Derfor forsøger Christoffer at få kanoniseret den myrdede konge. Hans lig flyttes til Ringsted, og der kommer god gang i helgendyrkelsen. Det er lidt besværligt at være tronkræver, hvis ens far er helgenmorder.

Samtidig søgte den meget stridbare ærkebiskop af Lund, Jacob Erlandsen af den store og magtfulde Hvideslægt, at få sat den gejstlige magt over den verdslige.

Her allierer han sig med både andre stater og med Abelslægten og optræder i det hele taget voldsomt udfordrende. Dette medførte naturligvis en benhård konfrontation med kongemagten.

Her træder Margrete Sambiria for første gang ind på den politiske scene, idet hun sammen med sin far forsøger at mægle mellem sin mand og ærkebiskoppen – dog forgæves. Ærkebiskoppen er ubøjelig. Tværtom lyser han band over kongen og interdikt over hele Danmark (ingen kirkelige handlinger). Biskopperne i Jylland nægter dog at følge ordren.

I februar 1259 lader kongen så ærkebiskoppen fængsle, hvorefter kirken opildner Abelslægten til angreb på landet. De allierer sig med fyrst Jarimar af Rügen, der besejrer hæren ved Næstved og derefter hærger hele Sjælland og erobrer og ødelægger København. (Jarimar brød igennem forsvaret ved

Jarmers Plads).

Midt i dette kaos dør kongen pludseligt den 29. maj to dage efter, at han havde været til alters hos abbed Arnfast i Ryd Kloster. Fra kongehusets side holder man straks på, at der er tale om giftmord med forgiftet altervin. Dette har aldrig kunnet bevises, men kirken havde absolut motivet, og den havde som nok den eneste part også personer med den fornødne faglige viden til et diskret giftmord.

Herefter burde kongemagten have været et rent tag selv bord for den uhellige alliance mellem ærkebiskoppen og Abelslægten, men her havde de gjort regning uden dronningen.

Erik Glipping, miniature fra Tallins stadsret

Margrete Sambiria griber som kronet dronning magten på sin umyndige tiårige søn Eriks vegne. Her udviser hun stor handlekraft og høj begavelse.

Hun får kronet Erik som konge i Viborg på trods af, at ærkebiskoppen lyser de biskopper, der deltager heri, i band. Margrete bliver formynder for sin søn og dermed officiel stedfortrædende regent, og hun kæmper som en løvinde for sit afkom.

Stedfortrædende regent er nøjagtig samme status, som den senere Margrethe I Valdemarsdatter siden fik for sin søn Oluf, og årsagen til, at hun optræder i kongerækken.

Der kan derfor med god vægt argumenteres for, at vor nuværende dronning burde hedde Margrethe III.

En vedholdende historie beretter, at da daværende statsminister Jens Otto Krag i 1972 skulle udråbe kronprinsesse Margrethe til dronning fra Christiansborg, spurgte han: "Hun må da skulle have et nummer?", og så var der nogen, der huskede på Margrethe Valdemarsdatter, men ikke på Margrete Sambiria.

Nu er det dronningen, der fører kongehusets politik, og dette ikke blot til Erik formelt bliver myndig som 15-årig, men i rigtig mange år fremefter.

Først må hun skaffe sig et pusterum. Derfor løslader hun ærkebiskoppen. Abelslægten når hun forlig med ved at give Erik Abelsen Slesvig som et hertugdømme. Dermed var et spøgelse kommet til verden, også selv om Margrete Sambiria selv fik nedlagt hertugdømmet igen i 1272.

Allerede to år senere føler Margrete sig stærk nok til at tage opgøret med Abelslægten i Slesvig. Det går også fint i starten. Hun rykker med hæren langt syd for Dannevirke, men på Lo Hede næsten ved Rendsborg går holstenerne til angreb den 29. juni. Erik Abelsens morfar - hertugen af Holsten - kom sit barnebarn til hjælp.

Nederlaget bliver totalt, og både dronningen og kong Erik tages til fange og føres til Hamburg.

I nederlagets stund udviser Margrete nu en betydelig myndighed, mod og energi.

Hun får kontakt til sin gode ven hertug Albrecht I af Braunschweig – den lokale rimkrønike mener, at der også var elskov med i spillet. Hertugen har betydelige godser i Danmark, og det var ham, der holdt ærkebiskoppen som fange på sit gods Hagenskov på Fyn.

Det lykkes Albrecht at få dronningen løsladt, men ikke kongen. Albrecht udnævnes nu til rigsforstander i årene 1262/63. Han optræder så barsk, at han får presset ærkebispen i eksil, hvorefter paven hjemkalder denne.

I 1264 lykkes det endelig dronningen at få sønnen hjem. Nu konsoliderer hun sin magt og fortsætter arbejdet med at søge at få kanoniseret den myrdede Erik Plovpenning. Det lykkedes aldrig, hvad han bestemt heller ikke havde fortjent, men det kom tæt på. Han fik status af "Guds kære Ven".

Dronningen udviser både snildhed og hensynsløshed. Hun skærper troskabsforpligtelserne for sine tilhængere og beslaglægger arv og gods fra sine modstandere.

Det lykkes - trods dronningens modstand - Abelslægten at få arrangeret en række giftermål vendt mod hendes regering. Dette fik dog ikke den militære betydning, som de havde håbet.

Til gengæld lykkes det dronningen at presse to af Erik Plovpennings meget unge døtre Agnes og Jutta til at afstå arv og formue og oprette Sankt Agnetes Kloster i Roskilde, hvor de blev abbedisser.

Dermed var de ude af magtspillet, selv om de senere stak af og tog deres ejendom tilbage, inden de "med stort følge" rejste op til storesøster Sofie, der var

gift med den svenske kong Valdemar. Her skabte de århundredets skandale, da de blev kongens friller. Jutta fik endda et barn med ham.

Margretes diplomati

I spørgsmålet om arvefølgen til den danske trone indgav dronningen en for tiden højst utraditionel ansøgning til paven, hvor hun søgte om at få hans autorisation til kvindelig arvefølge i Danmark, "for at riget ved kongens død ikke skal gå over til fremmede". Paven udarbejdede et imødekommende svar, ifølge hvilket kongens ældste søster skal følge ham på tronen, hvis han dør barnløs. Efterlader han sig ved sin død døtre, men ikke sønner skal den ældste datter følge ham på tronen.

Formålet var naturligvis at holde Abelslægten fra tronen.

Dronningens og pavens skrivelser findes bevarede i afskrift i en pavelig formularsamling fra det efterfølgende århundrede. De er her medtaget som interessante juridiske dokumenter.

Siden løste spørgsmålet sig selv, da den unge kong Erik fik en søn med sin dronning Agnes.

Striden mellem kongemagten og ærkebiskoppen skulle også afgøres af pavestolen. Her lykkedes det de kongelige danske legater at få en fordelagtig afslutning på processen. Ærkebiskoppen fik ganske vist lov til at vende hjem, men han måtte afstå alle sine krav til tronen, hvis sejr var total. Paven var ganske vist enig med ærkebiskoppen, men han havde ikke brug for unødige konfrontationer med et kongehus midt i korstogene.

På vejen hjem dør ærkebiskoppen på Rügen den 18. februar 1274. Han parteres og koges, så skelettet kan pilles fra og transporteres hjem og begraves i Lund i Fransciskanerkirkens kor. Her havde han selv ønsket at blive begravet. I 1972 findes hans grav i kirkens tomt, der hvor den skulle være efter skriftlige kilder, og den åbnes. Ved åbningen af den fornemme grav sås det tydeligt, at der var tale om en genbegravelse. Graven var alt for stor til kisten, som til gengæld var alt for lille til et helt lig. Det viste sig også, at dødsårsagen var,

Jakob Erlandsens segl

Jakob Erlandsens kranie. Bolten fra armbrøsten har på sin vej ud sprængt et stykke af kraniet indefra.

at han havde fået en bolt fra en armbrøst tværs igennem kraniet. En godt bevaret 700-årig hemmelighed var afsløret.

Var det kongehuset, der havde skilt sig af med den besværlige mand? Det havde i hvert fald motivet til det.

Kraniet kan ses på Kulturen i Lund.

Frue til Estland

Tidligt i 1266 indsættes den unge kong Erik officielt, men dette ændrer intet i mange år fremover. Selv om kongen med årene tager mere og mere over, varer dronningens indflydelse til hendes død.

Umiddelbart efter, den 13. maj, overlader den unge konge i et fornemt opsat dokument sin mor Estland på livstid som Frue til Estland.

Fruen havde helt sikkert selv udarbejdet dokumentet i god tid i forvejen.

Margrete Sambiria opretter nu sit eget kancelli på Nykøbing Slot (Falster) med egne dygtige embedsmænd. Herfra styrer hun Estland med stort engagement og dygtighed - og langt hen ad vejen Danmark med - i væsentligere spørgsmål.

Margrete ser store muligheder i Estlands hovedby den rige hansestad Reval (Rävala).

Allerede før den danske erobring i 1219 havde den været en større by med handel og håndværk. Danskerne udbyggede straks den gamle estiske borg med mure af brændte tegl – store dele findes stadig - som værn mod lokalbefolkningen, der var stærkt utilfredse med de danske korsfareres besættelse og ikke mindst med tvangskristning af deres land, om end de havde måttet vedgå, at danskernes håndfaste argumenter for trosskiftet havde været meget overbevisende.

Esterne kaldte byen Taani Linn – Dansker-Byen – Tallin. Allerede samme år, som Margrete bliver Frue til Estland, går hun i gang med at lade opføre en helt ny bymur omkring hele byen.

Desuden giver hun byen en stadsret til

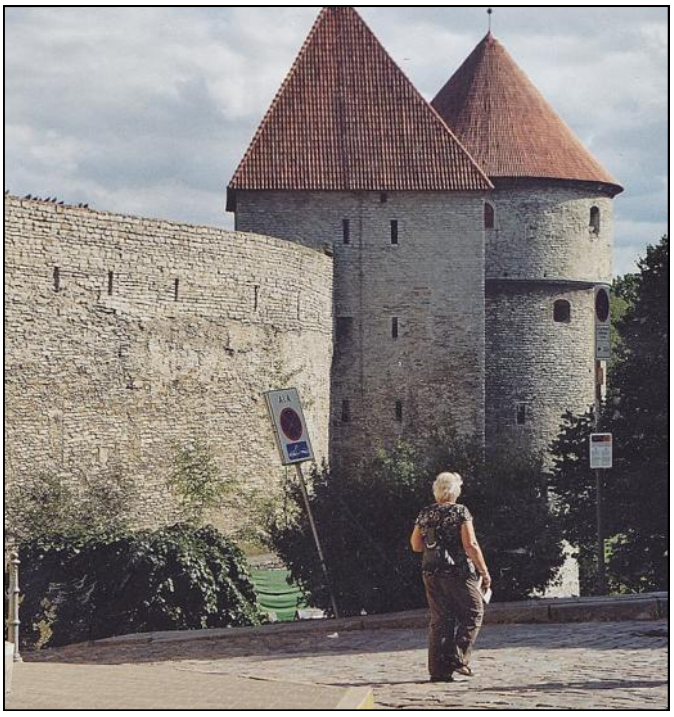

Bymuren om Tallin

Rakvere

fremme af håndværk og handel.

Ved Rakvere halvvejs mod fyrstendømmet Novgorod udkæmper hun er sejrrigt slag mod indtrængende styrker. Ved grænsen ved Narva – dengang Narvia – lader hun bygge en befæstning af brændte sten til erstatning af den gamle træfæstning. Tilsvarende gør hun ved Rakvere. Nu er Estland sikret, og naboerne Novgorod og Den Tyske Orden anerkender hendes overhøjhed.

Endelig gav kongen, reelt dronningen, tilladelse til, at Reval benyttede det kongelige danske våben – "det store våben" - som byvåben – tre kronede blå løver på gylden baggrund – desuden tillodes "det lille våben" – et hvidt kors på rød baggrund.

Fæstningen i Narva til venstre på fem kroniiseddel

Det store og det lille våben på gildeshus i Tallin

I dag er det store våben Estlands statsvåben og det lille våben Tallins byvåben.

I nutidens Estland er Margrete Sambiria en vigtig, kendt og respekteret person i landets historie. Selv om hun repræsenterede en besættelsesmagt, repræsenterede hun måske den gang det mindste onde for de lokale, og hun gjorde klart en aktiv indsats for landets udvikling og sikkerhed.

Dronningens død og begravelse

Omkring 1280 foretog dronningen en rejse til Rom, hvor hun mødtes med paven Nikolaus III.

Herefter tog hun ophold i Helligkorsklosteret i Rostock, som hun havde skænket rige gaver. Vi ved, at hun opholder der sig den 4. december 1282.

Kort efter dør hun og bliver begravet i

Træstatue af dronningen over graven

den oprindelige romanske basilika i Bad Doberan. Hun kendte kirken, og hendes mors slægt var gravsat her. Dronningens lig overføres til den nuværende kirke engang i 1300-tallet. Over graven ligger låget fra den oprindelige sakrofag. Herpå er en helt usædvanlig og meget fornem træstatue af dronningen. Dens lige findes ikke i Nordtyskland. Gravmælet er det ældste, der findes i noget cistercienserkloster over en kvinde i hele Europa.

Samme år underskrev kong Erik Danmarks første håndfæstning, som med nogen ret kan betegnes som rigets første grundlov. Kongen forpligtedes til hvert år at afholde Danehof med stormændene - et slags parlament. Samtidig indførtes forbud mod vilkårlig fængsling og dom. Mange af bestemmelserne kom til at gælde frem til enevældens indførelse i 1660.

Derefter optoges marsk Stig Andersen og grev Jakob af Halland i regeringen. Alligevel dræbtes kong Erik i 1286 i Finderup Lade med 56 stik, men endnu en gang havde man glemt at tage højde for dronningen.

Dronning Agnes agerede nemlig lige så effektivt som sin svigermor. Hun lod sig indsætte som formynder for sin kun toårige søn Erik (senere Menved) formelt frem til 1293 - reelt længere.

Dronning Agnes bliver således Danmarks anden regerende dronning. Alligevel finder heller ikke hun optagelse i kongerækken.
Vore kvindelige regenter burde anføres som: Margrete I Sambiria, Agnes I Brandenburg, Margrethe II Valdemarsdatter og Margrethe III.

Et besøg i Bad Doberan skal varmt anbefales, alene for at se dronningens grav, men også selve kirken er besøget

Dronning Agnes som regent. Kalkmaleri i Ringsted Kirke. Til venstre kaster soldater Erik plovpennings lig i Slien, til højre finder fiskere det

Domkirken med svane i forgrunden

værd. Den er et af de betydeligste middelalderbygningsværker i Nordtyskland af meget høj teknisk og arkitektonisk karat, og så har den været forskånet for brande og ulykker. Derfor er alt inventaret bevaret, bl. a. gravmindet over kong Albrecht af Sverige, som dronning Margrethe I besejrede, da hun skabte Kalmarunionen. Træstatuerne over ham og dronning Richardis med løve og hund – kraft og troskab - er lige så bemærkelsesværdige som den over dronning Margrete Sambiria.

Kong Albrecht og dronning Richardis

Benhuset

Uden for kirken er cisterciensernes gamle benhus bevaret. Det er fyldt med alle de munkeben, der blev gravet op, når pladsen på kirkegården blev for trang.

Doberan kommer af det vendiske "dobr" – godt sted – som svanerne knevrede, da man søgte efter det helt rigtige sted at bygge klosteret.

Bad Doberan ligger kun 15 km fra Rostock. Der er fine P-forhold ved kirken. Der er også gode busforbindelser.

THIETMAR AF MERSEBURG

i 1000-året for hans beskrivelse af menneskeofringerne i Lejre

Af Hans Jørgen L. Larsen

"Til sidst gjorde han [Kejser Henrik 1.] sig normannerne og danerne underdanige [i 934], fik dem til at opgive deres vildfarelse og lærte dem sammen med deres konge Cnuto at bære Kristi åg. Men jeg har hørt mærkelige ting om deres gamle offerfester og vil ikke lade det uomtalt. Der er et sted ved navn Lederun [Lejre], hovedstaden i det rige [danernes rige] i det landskab, som kaldes Selon [Sjælland], hvor de hvert niende år efter den tid, hvor vi fejrer de hellige tre konger, alle kommer sammen. Der ofrer de 99 mennsker og lige så mange heste til deres guder, desuden hunde og haner, som prisgives høge….. Hvilken ædel handling af vores konge at forhindre dem i et så afskyeligt ritual! Hver den som skåner menneskeblod bringer Gudfader et velkomment offer, thi Herren forbød os at dræbe uskyldige og fromme"

Dette skrev biskop Thietmar af Merseburg i 1016 for 1000 år siden. Beretningen om ofringerne i Lejre giver altid et lille gys i folk, når man fortæller den ved en rundvisning. Kan det virkelig passe ?

Fortællingen om kong Cnutos omvendelse kan man ikke fæste lid til. Om det samme gælder for Lejre ofringerne er usikkert. Vi har fra andre kilder (Adam af Bremen) beretning om tilsvarende blodige menneskeofringer i Uppsala. Adam af Bremens beretning forholder man sig blandt historikere temmelig tvivlende overfor. Begge beretninger er skrevet af kirkens mænd, der kan have en interesse i at vise, hvor grusomme hedningerne er i modsætning til menneskeopfattelsen i den kristne verden.

Det, der gør dette lille afsnit i Thietmar af Merseburgs krønike særligt interessant for os i Lejre, er, at det er første gang, at navnet Lejre dukker op i de skriftlige kilder, og at stedet forbindes med at være danernes riges hovedstad. Den oplysning blev givet for 1000 år siden! Det skete næsten samtidigt med, at den sidste af kongehallerne endnu stod på bakken over Gl. Lejre. Thietmar har ikke været i Danmark, men må have hørt om Lejre ad andre kanaler.

Thietmar stammer fra en af de førende adelige slægter i Tyskland i tidlig middelalder. Han har haft forbindelse til den tyske kejserslægt, der kaldes ottonerne. Han blev født i 975 og døde i 1018. Hans krønike om de tyske kejseres historie fra 908 til 1018 i 8 bøger er en af de mest betydningsfulde kilder til tysk historie i den periode. Thietmar voksede op i den datidige overklasse og blev i voksenlivet tæt knyttet til kejser Henrik 2. Hans forældre bestemte tidligt, at deres søn skulle have en gejstlig karriere. I 1004 blev han præsteviet; kejser Henrik 2. var tilstede ved hans indvielse til præst. Han var fortsat knyttet til kejserhoffet og blev i 1009 udpeget til biskop i Merseburg, der ligger i det sydøstlige Tyskland i delstaten Sachsen - Anhalt. I 1000-tallet lå Merseburg på kanten af kristenheden; øst for Merseburg lå de slaviske missionsområder.

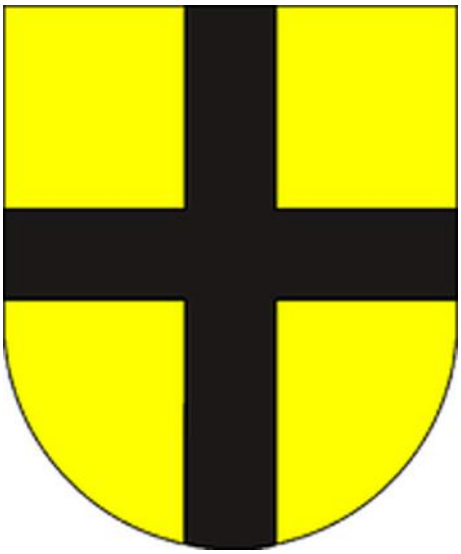

Merseburg Stifts våbenskjold

Merseburg området var i begyndelsen af 1000-årene et vigtigt støttepunkt i kejserens konflikt med den polske hertug Boleslaw Chroby, der senere i 1025 blev Polens første konge under navnet Boleslaw den Tapre.

Merseburg stift var blevet oprettet i 968. Stiftet blev nedlagt igen i 981 for at genopstå i 1004. Thietmar gjorde sig efter sin bispevielse store anstrengelser for at sikre sig, at bispedømmet overlevede økonomisk og kirkepolitisk. I de bestræbelser fik han hjælp af kejser Henrik 2. En vigtig indtægtskilde for en kirkelig institution som Merseburg bispedømme var jordbesiddelser. Bispedømmet havde mistet sine tidligere jordbesiddelser ved nedlæggelsen i 981, og nu i 1009 lagde Thietmar sig meget i selen for med alle midler at genskabe bispedømmets økonomiske grundlag. Han gik så vidt som til at forfalske dokumenter for at kunne vinde retten til jord. Det skal siges, at på den tid var det ikke ualmindeligt, at gejstlige institutioner forfalskede dokumenter for at bevise deres ret til ejendomme. Når man nu mener, man har ret til ejendommene og ikke har papirerne, der beviser det, så må man jo selv lave dokumenterne, der beviser, at man har ret, syntes tankegangen at have været !

Det lykkedes for Thietmar at genskabe bispedømmets økonomi, så han i 1015 kunne lægge grundstenen til en ny domkirke i byen. Det tog 6 år at færdiggøre den, men Thietmar døde allerede i 1018, 43 år gammel, og nåede således ikke at se domkirken stå færdig i 1021. I domkirken ligger stadig hans gravsten.

Vi har desværre ikke et billede af ham, men han skriver om sig selv: *" Du skal vide, oh læser, at du vil se en ganske lille mand. Min underkæbe og kinden er deform, fordi her opstod der engang en opsvulmet fistel. Min næse blev brækket i barndommen og får mig til at se latterlig ud".*

Hans ry lever dog videre både i Tyskland og i Danmark som følge af hans historieskrivning: I Tyskland på grund af hans store krønike om et hundrede og ti års tysk historie, og i Danmark som følge af hans korte omtale af Lejre som hovedstaden i danernes rige, hvor der hvert 9. år fandt blodige ofringer sted til de hedenske guder, ofringer, som takket været kristendommens indførelse blev afskaffet.

Vi kan som sagt gyse ved at læse beretningen, men samtidig kan vores viden om, hvordan Thietmar i en højere sags tjeneste - opbygningen af Merseburg bispesædes økonomiske grundlag - greb

En statue af Thietmar

til forfalskninger af dokumenter, også få os til at nære tvivl om, om hans skildring af kontrasten mellem det nordiske hedenskab og kristendommen nu også er helt sandfærdig. Han sluttede sin beskrivelse af ofringerne med ordene:

"Hvilken ædel handling af vores konge at forhindre dem i et så afskyeligt ritual! Hver den som skåner menneskeblod bringer Gudfader et velkomment offer, thi Herren forbød

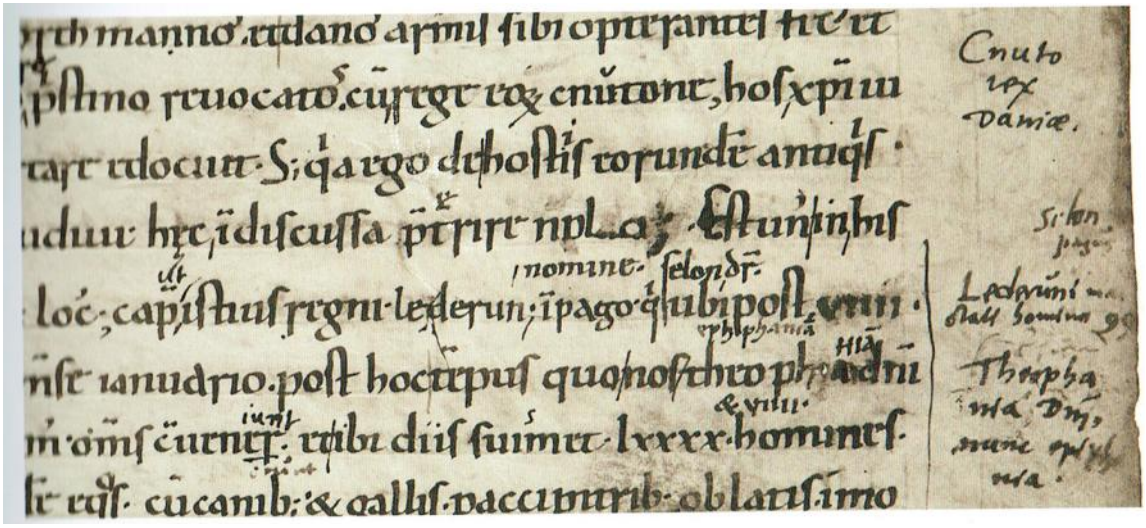

Et udsnit af Thietmars krønike. Udsnittet viser det sted, hvor Lejre nævnes

os at dræbe uskyldige og fromme"

Det vigtige for ham har været at vise for læseren, at kristendommen var en religion, der markant adskilte sig fra de hedenske grusomme religioner uden for Tyskland, og som var dem overlegen; om skildringen af de hedenske ofringer så er sandfærdig, er underordnet. Han sørgede da også for i sin krønike at anføre, at hvad der skete i Lejre, kun er noget, han har hørt om. Det er altså ikke sikkert og vist ! I hvert fald er der ikke andre kilder, hverken arkæologiske eller pålidelige skriftlige, der støtter Thietmars beskrivelse af store menneskeofringer i Lejre. De stendynger med brændte sten, der er fundet i Gl. Lejre, bliver tolket som mulige rester fra religiøse handlinger, men der er ikke fundet spor af menneskeknogler eller hunde - og hesteknogler i dyngerne. Til gengæld har de senere arkæologiske udgravninger vist, at hans omtale af Lejre som hovedbyen i danernes rige har mere på sig.

Litteratur:

Christensen, Tom: Lejre bag myten (2015)

Collins, Roger: Early Medieval Europe (1999)

Roesdahl, Else:Vikingernes verden (1987)

Sawyer, Peter: Da Danmark blev Danmark. (Politikens og Gyldendals Danmarkshistorie bd. 3, (1988)

Siewert, Ulrike: Thietmar (Dietmar, Dithmar) von Walbeck, in: Sächsische Biografie, hrsg. vom Institut für Sächsische Geschichte und Volkskunde e.V., bearb. von Martina Schattkowsky. Online-Ausgabe: http://www.isgv.de/saebi/ (2.9.2016)

LILLE MØLLEGÅRD SÆBY
I MINE BARNDOMSÅR FRA 1951-1972

Af Flemming Skjoldager Andersen, marts 2013

Familien flyttede til Lille Møllegård, Gershøjvej 10 i Sæby, den 15. juni 1951.

Min far Alfred Skjoldager Andersen, min mor Jenny Andersen, min et-årige lillebror Karsten Vilmer Skjoldager Andersen og jeg.

Vi overtog Lille Møllegård fra Chr. Erik Bischoff – en bror til købmanden Johannes Bischoff lige overfor. Erik flyttede til "møllen" på Hornsherredvej over for bagergården. Vores ejendom var endnu tidligere beboet af Rasmus Olsen, som er velkendt af Roskilde Museum og var noget af en opfinder.

Navnet Lille Møllegård kommer af, at der har været hele 2 møller på ejendommen. De var så vidt vides forbundne med remtræk. Den ene stod som en del af ladebygningen, og den anden stod i det nordøstlige hjørne af vænget (30 på matrikelkort) imod Gershøj.

Til gården hørte ca. 18 tdr. land, som kunne dyrkes, men lå meget spredt.

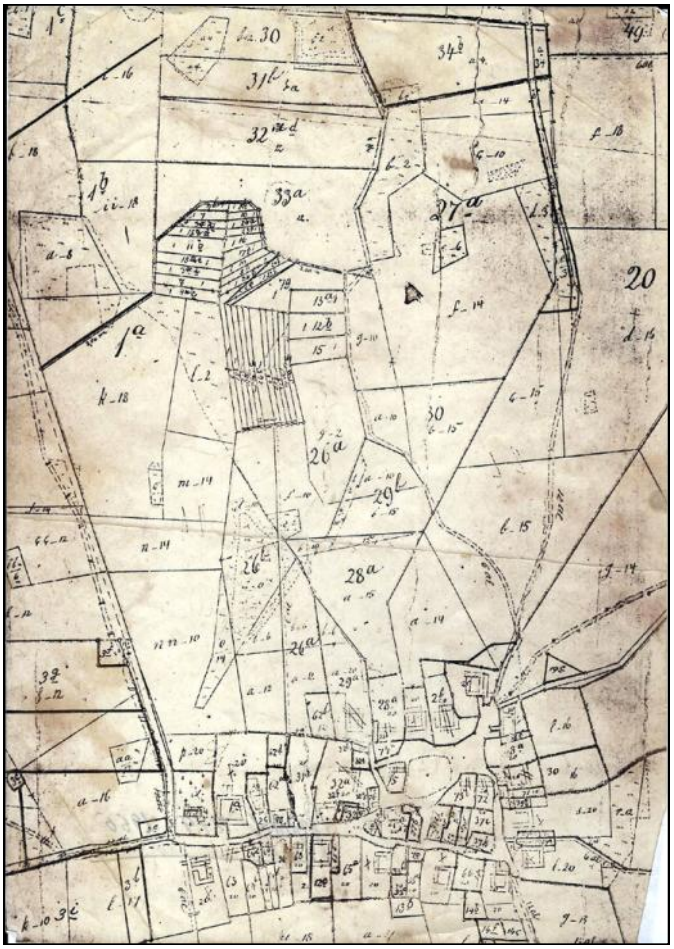

Matrikelkort

Der var en sandet stribe til venstre for markvejen ud til Bybrønden (26a). Det meste lå rundt om rørmosen (26a og 29b), og der var 4 tdr. land god jord til højre for markvejen (30) ud for rørmosen. De sidste 6 tdr. land var placeret langt fra hjemmet midt imellem Sæby Huse og centralskolen (31b).

På grund af jordens placering var ejendommen ikke særlig velegnet til at drive landbrug fra, men af en eller anden grund blev den alligevel regnet for en gård, hvilket man gik op i i de tider.

Sammen med skødet lå et meget gammelt matrikelkort over Sæby. Nogle gårde og veje er blot streget over, og nyt er tegnet ind. Min vurdering er, at det stammer fra længe før år 1900 – måske fra først i 1800-tallet.

Med i handelen fulgte 2 heste, 6 malkekøer, 4 ungkvæg, 6 svin og alle hønsene. Det var, hvad staldene kunne rumme, og nogenlunde den besætning, fortsatte vi med.

Vi medbragte selv en jagthund. Farfar fra Vellerup havde jagten, og når der skulle skydes fasaner i rørmosen, blev både hundene og vi drenge sendt ud i rørene.

Selve rørmosen havde vi også glæde af på anden måde. Under isvintre kunne vi høste en del tagrør, som kunne sælges til tækkemændene. Det foregik med bladet fra en le sat på 2 lægter, og så skubbede vi den hen over isen og skar rørene af. De bedste rør var 2-årige. Nogle brugte vi selv til at tække udhusene med.

Der var et lille stykke med blandskov i hjørnet op mod Lillemosen. Vi skovede selv hver vinter 10-12 rummeter brænde. Der var ingen motorsav på den tid, så vi trak fra hver sin side i en lang skovsav med håndkraft.

Når brændet var kørt hjem, skulle det saves. Vi var så heldige at eje en rundsav sammen med købmand Bischoff. Han var dygtig til at holde den skarp, så vi børn måtte ikke komme for tæt på.

Siden skulle det flækkes og stables og siden bæres ind i brændeskuret. Meget arbejde.

Selv kvaset blev kørt hjem og brugt til optænding i komfuret.

Købmanden var i det hele taget meget fingernem og havde en masse værktøj på loftet. Han ejede også en gammel Ford-bil fra først i trediverne. Den kom kun ud om søndagen, og den kørte ingen steder, før han havde renset tændrør og karburator. En usædvanlig mand, som også kurerede halsbetændelse ved at gurgle terpentin!

Bygningerne var i 1951 placeret som et omvendt E. Stuehuset ud mod Gershøjvej var bygget omkring år 1900.

Ligeledes den første længe, som ligger vinkelret på stuehuset. Den indeholdt lokum, brændeskur, vaskehus med gruekedel, et kælderrum og en vognport.

Parallelt med stuehuset lå den midterste pind i E'et, en meget gammel staldbygning, lerklinet i bindingsværk. Hvor gammel den var, vides ikke. Den kan have været en rest fra den trelæn-

gede gård, som ses på matrikelkortet. Den var på mange måder en spændende bygning, som måske var indrettet efter Rasmus Olsens ideer.

Fodergangen var hævet en halv meter. Man kunne pumpe vand ind i krybben direkte fra vandposten midt på gårdspladsen. Der var bygget et roehus på siden af stalden direkte op til fodergangen, så roerne var lige ved hånden.

På den anden side var en lille knast til kalvene bygget på. Og grebningen havde rørforbindelse ind til ajlebeholderen.

Vinkelret på kostalden lå en ligeså gammel bygning i bindingsværk, hvor ajlebeholderen var i det ene rum og svinestalden i det andet.

Det sidste ben i E'et var en stor ladebygning i træ undtagen i den sydlige ende, hvor der havde været mølle. Det var bygget i mursten.

I forbindelse med laden lå et hønsehus, og på gårdspladsen mellem kostalden og laden var der mødding.

I ladebygningen stod vores eget tærskeværk og en halmpresser. Alt kornet blev høstet med selvbinder trukket af hestene. Det blev sat i hove og siden kørt hjem i laden.

August var en dejlig måned, for samtidig med at kornhøsten blev kørt hjem,

Formiddagssol

blev vores sommeræbler modne. Træet bar så meget, at vi kunne fylde mindst 4 hvedekurve. De smagte fantastisk og blev delt ud til højre og venstre.

I vinterens løb tærskede vi, efterhånden som vi skulle bruge foder. Det var et arbejde, jeg hadede, fordi det støvede så meget, at næse og hals var lukket i flere dage efter. Sjovest var det, når sidste lag imod gulvet skulle stanges op på tærskeværket. Så myldrede det med mus, og hunden kunne ikke nå at fange dem alle. Noget af kornet blev hejst op på stuehusloftet med reb og nogle gamle trætaljer.

Hunden var jo en jagthund (tysk korthår), så den stak af en gang imellem og forsvandt ud i Krabbesholmskoven.

Efter flere advarsler blev det skytten for meget, og han skød den. Det var en sorgens dag, og vi fik ikke nogen ny hund.

Selv om vi på mange måder var selvforsynende, kunne det godt være svært at få pengene til at slå til.

Vi fik derfor om efteråret fra en fisker i Gershøj leveret en hel tønde sild. Dem saltede mor ned, og vi spiste af dem hele vinteren. Man kunne godt blive træt af stuvede kartofler og saltsild, men det var billig mad.

Mor havde et vaskejob på Gershøj Kro. Persil kørte en kampagne, hvor man kunne sende låg fra bøtterne ind og vinde en Arena transistorradio. Jeg tror, vi vandt en tre-fire stykker! En af dem endte sine dage under traktorhjulet, fordi jeg skulle høre Jørgen Mylius, mens jeg styrede.

Far hjalp til, hvor der var brug for det. Desuden var han snefoged og sendte mandskab ud, når vejen til Krabbesholm var føget til ved Sofiehøj. I en del år var han formand for den lille idrætsforening 7. kreds. Der blev dyrket gymnastik og spillet håndbold.

På et tidspunkt var hestene jo blevet erstattet af en grå Ferguson. Det var også en sorgens dag, da de måtte afsted. Vi havde redet på "Otto" og "Bruno", når de skulle hjem og vandes. Det skete både med og uden seletøj, og så var det med at få hovedet ned, når de strøg igennem den lille dør i porten ind til vandposten. Vi red også på dem inde i hestestalden, fordi Bruno derinde opførte sig som en rodeotyr. En dag gik det galt, og den fik benet op over midterbjælken. Det lykkedes dog far at få den ned igen, men populære var vi ikke.

Vi havde ingen bil. Far lejede en folkevogn for en dag i Skibby, når vi skulle være standsmæssigt kørende.

Som børn var vores dage en blanding af at være med på gården eller i marken og ellers lege i byen med de andre børn. En af mine pligter var at hente køerne hjem til natten. Det var ikke nødvendigt at koble dem sammen. Man skulle blot have førerkoen til at gå forrest, så fulgte resten med og gik selv på plads i båsene.

Vi var selvfølgelig også med til at fodre og muge ud både hos køer og grise.

Der var altid stor dramatik, når en ko skulle kælve. Det var vigtigt, at det gik godt, og helst uden at dyrlægen skulle komme. Hvis en ko døde, var der nemlig ikke råd til bare at købe en ny. En kviekalv måtte vokse op og indgå i besætningen.

Fra hvert kuld smågrise blev en enkelt taget ud til hjemmeslagtning. Der kom en slagter og stak grisen i halsen. Derefter blev den skoldet i gruekedlen,

barberet og skåret op. Så skulle den hænge natten over, inden den blev parteret. Der blev både lavet blodpølse, finker og alt muligt. I 1953 blev der opført et frysehus imellem købmanden og bageren. Her lejede vi en boks til kødet.

I halvtredserne blev mange filmoptagelser lavet i Sæby. I "Sønnen fra Amerika" er Lille Møllegård og købmandsforretningen kulisse til en del scener. Min mor, Karsten og mælkemandens Marianne er med i filmen som statister. Mor kommer rundt om hjørnet fra indkørslen til gården med de to i hånden. Scenen måtte tages om flere gange, inden det så naturligt ud. I en anden film (vistnok "Jul i købmandsgården") trækker vores heste en bil op fra gadekæret.

Når vi legede, var det sjældent helt ufarligt. "Fodboldbanen" lå på trekanten ved tingstenene. Vejen hørte med, så bilerne måtte simpelthen stoppe for ikke at køre os ned. Om vinteren blev isen på gadekæret prøvet ved, at Arno Pedersen gik ud og hoppede et par gange. Når den om foråret begyndte at bryde op, kunne vi finde på at hugge isflager ud og stage os rundt på dem midt ude i gadekæret.

Røvere og soldater og tagfat var også populære lege. Vi løb rundt i hele byen og skulle fange hinanden. Andre gange var legen henlagt til vores lade, hvor man kunne løbe op ad nogle skrå bjælker til hanebjælkerne og ned igen. Det var et under, at vi aldrig faldt ned.

Det var også et under, at vi ikke fik sat ild i noget halm, når vi stoppede hyldepiben med fundne cigaretskod eller blade fra elmetræerne. Næppe særligt sundt.

Nogle gange kom det til ren krig mod drenge fra Gershøj. Jeg husker engang, hvor Knud Bonde blev taget til fange og stod bundet til en pæl ved købmand Bischoff i flere timer.

Sammen med Jørgen Larsen samlede jeg på fugleæg og pustede dem ud. Helt ulovligt i dag og vist også dengang.

Toppet lappedykker havde altid rede i Bybrønden på dybt vand, men med en spiseske bundet på enden af en lang bambusstang - og i vand til halsen - fik jeg alligevel bjærget et af sjældenhederne.

Min interesse for fugle er bevaret, men nu nøjes jeg med at fotografere.

TV kom til byen omkring 1956-57. De første var hos Svend Erik Vestergård og brugsuddeleren.

Så kunne man godt tillade sig at banke på for at komme ind og se en fodboldkamp.

Min bror og jeg sov i det samme værelse, indtil jeg giftede mig med Ellen fra præstemarken og flyttede hjemmefra. Efter hårde forhandlinger med Carl Christiansen, der boede i skolen, hvor der nu er arkiv, lykkedes det mig at leje hans gård – i dag Bøgelund – for kr. 250 om måneden, men så skulle jeg også passe hans grise hver anden søndag

Der var 2 afgørende begivenheder, som gjorde, at mine forældre fik en mindre anstrengt økonomi.
I 1966 blev far tilbudt stillingen som graver/klokker efter Åge Jørgensen. Det sagde han ja til og bestred det i 21 år, til han fyldte 67. Som han sagde: "Jeg har mange under mig." Mor var mindst lige så meget med, men hun fik ikke løn.

I 1972 blev vænget bag laden solgt fra til byggegrunde – prisen var 225.000 kontant. Det var mange penge dengang, så nu blev der råd til at bygge om og lægge vand og toilet ind. Min bror Karsten var blevet udlært hos smedemester Johs. Mortensen og stod for det.
En ny ladebygning blev også opført, og så havde bylauget et godt sted at holde sommerfest.

For hurtig kommunikation og for at spare jeres foreninger for penge, send venligst jeres mailadresser til:

Lejre: annilejre@email.dk TMV: tadremoellesvenner@gmail.com

Hvalsø: thsj@mail.tele.dk LMF: vivianus@post.tele.dk

Bramsnæs: blf.bramsnaes@live.dk

Næste deadline for bidrag er 1. marts 2017.

Bidrag modtages gerne efter aftale med redaktionsudvalget.

VIKINGERNE LED NEDERLAG I KURLAND

Jørgen Lauterbach *Agris Dzenis*

Af Agris Dzenis, historiker på museet i Kandava, en af Lejres venskabsbyer i Letland.
Oversat og bearbejdet af Jørgen Lauterbach.

I det ottende århundrede kom alle Europas kystnære folk til at lære søfolk fra de nordlige lande at kende. De handlede i reglen efter de forhold, der var på stedet – med de stærkere blev der handlet, mens de svagere blev røvet. De havde blondt skæg, men de var ikke uovervindelige, selv om de prøvede at bevise det modsatte. Et af de lande, hvor vikingerne håbede på en let kamp og et rigt bytte, men hvor de led nederlag, var Kurland i Letland. I slutningen af det niende århundrede førte Kong Frode de danske vikinger til Kurland, men de blev besejret, sandsynligvis ved en af Kurlands største fæstninger – Kuldiga borgen, nu Veckuldīga højen (lidt nord for Kuldiga). Endnu to århundreder efter vikingernes invasion kunne kurerne fastslå: Hele verden er bange for vikingerne, men vikingerne er bange for os.

Kurerne er berømte i vikingetidens legender

Det 8. – 11. Århundrede er i Nordeuropa kendt som vikingetiden, fordi søfarerne fra nord erobrede mange landområder, udforskede det ukendte land og handlede med mange nationer. Vikingere er ikke en nationalitet, men besættere. De fleste vikinger kom fra Skandinavien, men mange af de mennesker, der levede ved Østersøen, rejste ud som vikinger.

Det er skandinaver, der har skrevet de første beretninger om kurerne, om deres samfundssystem, om deres herskere og om deres 5 regioner. Kurernes kongerige blev først nævnt af den danske munk Rimbert omkring år 875.

Ingen af de forfattere, der har skrevet om kurerne, har dog været i Kurland. Der har derfor været megen mytedannelse om kurerne, at de f.eks. har været mystiske og farlige mennesker.

Ifølge skrifter af Adam af Bremen har der været voldsomme kampe i den sydlige del af Kurland. Her led danskerne nederlag ved Grobina i den sydvestlige del af Kurland, men nogle år efter indtog svenskerne byen Apole i Litauen efter 8 dages belejring. Det

guld og sølv, som kurerne havde taget i krigsbytte fra danskerne, blev nu leveret tilbage.

I det 12. Århundrede indsamlede Saxo Grammaticus historier om de gamle danske og svenske konger i bogen "Gesta Danorum" (danskernes bedrifter). Her fortælles det, at omkring midten af det syvende århundrede havde den legendariske svenske Kong Ivar Widfamna erobret hele Sverige og Danmark, en stor del af Sachsen, en femtedel af England og hele det østlige område, herunder Kurland. Skandinaviske kongers bedrifter i legenderne er ofte overdrevet, men legenderne tyder på, at Kurland på det tidspunkt var kendt af skandinaverne.

Hadingus og Frodes ekspedition led nederlag

I anden halvdel af det 9. Århundrede blev Kurland invaderet af Hadingus (Hadingus er iflg. Saxo Grammaticus den tidligste legendariske danske konge, der har en detaljeret biografi). Ifølge legender har Hadingus været kong Grams søn. Han havde lært krig, charme og kunst.

Saxo Grammaticus fortæller i Gesta Danorum, at den danske vikingekonge Hadingus i det 9. Århundrede angreb Duena borgen ved Daugapils i det østlige Letland. Det kom ikke til åben kamp, men den lettiske kong Handuvans, søgte tilflugt på slottet. Da borgens mure var for høje til, at de kunne indtages, udtænkte Hadingus en list. Han beordrede rugende fugle indfanget, og at der skulle bindes brændende kviste under fødderne af dem. Når fuglene vendte tilbage til deres reder, brød byen i brand. Indbyggerne skyndte sig at slukke ilden, men under forvirringen blev Handuvans fanget, og Hadingus forlangte hans kropsvægt i guld, for at han kunne blive løskøbt. Senere kom stærke østlige stammer til, og Hadingus blev besejret og flygtede til Gotland, hvor han blev dansk konge.

Vikingernes krigere plejede at være veltalende og prale overdrevent med deres bedrifter, mens nederlag normalt blev undertrykt eller kun nævnt i de tilfælde, hvor de ikke kunne skjules. Vikingernes hære var store, selv efter nederlag, som det fremgår af deres sejre i andre lande.

En fremtrædende Viking var også Hadingus søn Frode, der var fast besluttet på at udrette, hvad hans far ikke kunne. Han manglede ressourcer til at opretholde militæret, fordi pengene allerede var blevet brugt på hans fars korstog.

Ifølge legenden havde rejsende fortalt ham, at der på en ø var en grotte, hvor en drage beskyttede en skat. Den kunne kun aflives med stik i maven. Frode dræbte dragen, og med de erhvervede rigdomme forberedte han en flåde, der skulle sejle til Kurland. I virkeligheden kunne dragens skat betyde fabelagtig rigdom erhvervet ved et røveri i Østen.

Kurernes konge, Dorno, havde fået oplysning om vikingernes planer, men han havde ikke travlt med at forberede en åben kamp. Han kendte fjendens overlegenhed. Hans plan gik ud på at lade Frode komme dybt ind i Kurland. „Vores fjende er en fremmed, der er i besiddelse af næsten alle vestlige våben. Men i et forsøg på at forsinke kampen vil vi gøre ham til offer for hungersnød. Den vil angribe ham indefra. Sult vil være det skarpeste spyd, vi kan bruge imod ham. Mangel på mad forårsager sygdom, der ødelægger folks magt, og dette igen vil reducere mængden af våben. Derfor er disse vore allierede - hungersnød og sygdom".

Dorno beordrede kurerne til at forlade deres bopæl og gemme sig sammen med deres husdyr, mad og ejendele på svært tilgængelige steder i skove og i sumpe. Dornos tropper slog lejr i en stærkt befæstet by og tillod fjenden at omringe sig. Frode befalede sine tropper at grave dybe grøfter, som de dækkede med græstørv. Jorden fjernede de i al hemmelighed i kurve og hældte den i den flod, der omgav byen. Da kurerne begyndte deres udfald, faldt de i hullerne, hvor danskerne angreb dem med pile.

Men danskerne kunne med de skjulte grøfter kun forsinke udfaldet. Det er usandsynligt, at alle de kyndige kuriske soldater er faldet i vikingernes „ulve gruber" og er blevet skudt.

Efter kampen trak danskerne sig tilbage til deres skibe. De turde ikke mere hærge i Kurland men drog mod øst. Beskrivelsen af en sådan tilsyneladende sejr svarer ikke til de beretninger om plyndringer, der ellers præger vikingernes „prale"-historier. Mest sandsynligt dækker denne historie over en maskeret, vellykket flugt.

Efter at denne meget ambitiøse militære ekspedition til Kurland led fiasko, er større skandinaviske angreb på Kurland ikke længere kendt. Undtagelsen er den norske Kong Håkons militære invasion mellem 961 og 963 e.Kr., som også endte i nederlag.

DER VAR ENGANG I GL. LEJRE . . .

. . . STATSMINISTEREN MED RØDDER PÅ LEJRE-EGNEN

Af Vivian Møller

Huset i Gevninge fra 1691

I september måned holdt Lejre kommune 70′er Festival, og noget af det, der skete i 70′erne (1972), var, at Anker Jørgensen blev statsminister. Anker Jørgensen døde den 20. marts i år og var nok vor tids mest populære og folkelige statsminister. Og han havde mange rødder her på Lejre-egnen.

Men lad os gå tilbage til, hvor det hele begyndte, nemlig med en prøjser, som tog til Danmark.

1. slægtled.

Prøjseren hed Hans Henrich, og han var født ca. 1655. Han og hans brødre var med i en krig, som blev tabt, og hans brødre blev dræbt. Hans Henrich flygtede op gennem Danmark. På et tidspunkt gjorde han hvil i Stenlille kro, og her mødte han Mette Smeds, som han friede til. Men inden de blev gift, ville han finde et sted, de kunne bo.

På Lindholm gods i Gevninge fik Hans Henrich job som kursmed (smed og dyrlæge), og han kunne fæste huset matr. 40 i Gevninge, den nuværende Dyrlægegaard. Hans Henrich tog tilbage til Stenlille og hentede Mette, og i 1691 bosatte de sig i Gevninge.

Hans Henrich blev stamfader til mange tusinde mennesker, ikke mindst på Lejre-egnen, og mange nulevende efterkommere findes den dag i dag på egnen.

2. slægtled.

Hans Henrich og Mette fik en søn Johan Henrich Hansen, døbt 20. februar 1701. Han blev som faderen kur-og grovsmed. I 1729 overtog han huset efter faderen.

Johan giftede sig den 18. februar 1731 i Gevninge kirke med Johanne Larsdat-

ter, som var døbt den 16. august 1711 og datter af gårdmand på Stetteagergaard i Gevninge Lars Larsen og hustru Ingeborg Larsdatter.
Som kursmed havde Johan sin gang på egnen, og hans vej er sikkert også gået til Orehøjgård, som dengang lå i selve Gl. Lejre landsby. Her boede gårdmand Ole Poulsen og hans kone Maren Andreasdatter med deres børn, bl.a. sønnen Poul Olsen. Selv havde Johan og Johanne fået 13 børn, bl.a. datteren Anna Johansdatter, som var født den 16. juli 1735. Og at få sin datter gift med en gårdmand var dengang ikke dårligt.

3. slægtled.

Anna Johansdatter blev gift i 1758 med Poul Olsen, og de bosatte sig på Orehøjgaard. Desværre er der ikke kirkebøger fra Allerslev sogn før 1800, så det er svært at følge familien den vej, men vi ved, de fik en søn, Lars, ca. 1772. Og det blev Lars, som overtog gården efter faderen.

4. slægtled.

Lars Poulsen giftede sig 5. november 1813 i Allerslev kirke med Birthe Marie Nicolaisdatter, som var døbt 21. marts i Svogerslev og datter af kromand i Svogerslev kro, Nicolai Henrik Nielsen og hustru Karen Jensdatter. Året efter fik de datteren Anne Larsdatter, født 18. juni 1814.

5. slægtled.

Anne Larsdatter giftede sig i Allerslev kirke 26. maj 1838 med hugger i Glim Christian Vilhelm Nielsen, som var født i Kornerup den 31. januar 1812 og søn af husmand i Kornerup, Niels Jensen og hustru Maren Nielsdatter. Ane og Christian bosatte sig i Glim, matr. 24. Her fik de 6 børn, bl.a. sønnen Johan Henrik Christiansen, født den 15. juni 1847.

6. slægtled.

Johan Henrik Christiansen giftede sig 31. juli 1886 i Osted kirke med Ane Marie Sørensen, som var født den 20. august 1856 i Kastholm, Osted sogn. Hun var datter af parcellist Søren Larsen og hustru Karen Pedersen.
Johan Henrik var parcellist i Mannerup, på Skovgaard, Mannerupvej 40, hvor han og Ane Marie fik 4 børn, bl.a. datteren Karen Marie Christiansen, som var født den 17. maj 1894. Familien blev dog ikke boende i Mannerup, idet de i 1896 flyttede til Greve.

7. slægtled.

Karen Marie Christiansen giftede sig 2.

juni 1918 i Vor Frelser kirke i København med kusk Johannes Albert Jørgensen, som var født den 25. september 1894 i København og søn af arbejdsmand Carl Peter Jørgensen og hustru Ane Marie. Familien bosatte sig på Højdevangsallé 32 i Sundby. Her fik de den 13. juli 1922 sønnen Anker Henrik Jørgensen.

8. slægtled.

Så nåede vi endelig frem til vor tidligere statsminister. Pudsigt med hans mellemnavn Henrik. Det går igen i flere slægtled, helt tilbage til det første.

I sin bog "Fra Christianshavn til Christiansborg" skriver Anker Jørgensen, at han var født i et kolonihavehus, der lå på Irlandsvej på Amager. Dette er dog ikke rigtigt. Han var, som det ses af kirkebogen for Sundby sogn, født på Højdevangs Allé.

Anker fik ikke lov til at have sine forældre ret længe. Da han var 1 år, døde faderen den 26. juli 1923 af tuberkulose, og moderen flyttede med Anker til Amagergade 4B, 3. sal. Moderen ernærede sig som rengøringskone samtidig med, at hun fik understøttelse efter enkeloven.

Karen Marie var meget svag, og man diskuterede i familien, hvad der skulle ske med Anker, hvis moderen døde.

Om dette dilemma skriver Anker Jørgensen i sin bog:

"*Min mor var fra Osted mellem Roskilde og Ringsted, hvor hendes forældre havde en bondegård. Min tante har tit fortalt, at da hun med landmanden drøftede, hvordan man*

№	Fødselsaar og Datum. 1922	Hvor født? (Paa Landet: Byen, Sognet og Herredet. Har Gaarden eller Huset særeget Navn, bør det anføres. I Købstad: Købstaden og tillige Sognet, hvis der i Byen er mere end 1 Sogn, samt derhos altid Gaden og Husnummeret.)	Barnets fulde Navn.	Forældrenes fulde Navn efter Forevisning af Døbe- eller i alt Fald Vielsesattest eller ved Eftersyn i Kirkebogen; deres Stilling og Bopæl; samt for Moderens Vedkommende Angivelse af hendes Alder med det fyldte Aar. (Barnets ægte Fødsel maa altid dokumenteres ved Vielsesattest eller Eftersyn i Kirkebogen.)
75.	13 Juli 1922.	Højdevangs Alle 32 St.	Anker Henrik Jørgensen	Gmk. Johannes Albert Jørgensen og Hst. Karen Marie, f. Christiansen 27. 28.

Sundby kirkebog 1922

Side 2

Udfyldes af Lejlighedens Indehaver. Læs Reglerne paa Side 1.

Folketællingen den 5. November 1925.

BEMÆRK! Paa denne Side opføres alle Lejlighedens **faste Beboere** (ogsaa midlertidigt fraværende). Endvidere de i Kommunen midlertidigt nærværende, der **ikke** har fast Bopæl andetsteds.

Skriv tydeligt og med Blæk.

Afgivelse af urigtige Oplysninger medfører i Henhold til Loven om Folkeregistre Bødestraf.

Fulde Navn. Ved Børn endnu uden Navn sættes Dreng eller Pige. (Foran Navnet paa midlertidigt fraværende skrives „mf"). Efternavn. Samtlige Fornavne	Køn	Fødsels aar	Fødsels dag	Fødested. Der angives København, Frederiksberg, Købstadens ell. Sognets og Amtets Navn. For Personer født udenfor det egentlige Danmark skrives Færøerne, Grønland, Island eller det fremmede Lands Navn.	Statsborgerforhold. Personer, der har dansk Indfødsret, skriver „dansk"; andre anfører her Navnet paa det Land, i hvilket de har Statsborgerret (Island, Sverige, Tyskland, Forenede Stater o. s. v.)	Ægteskabelig Stilling	Stilling i Husstanden	Erhverv eller Livsstilling. Hvis nogen har flere Erhverv, anføres Hovederhvervet først. Har Husmoderen eller Børnene særlige Erhverv, anføres disse. Forhenv. Næringsdrivende o. l. sætter „fhv." foran tidligere Livsstilling. Den, der hovedsagelig lever af Formue, Pension, Aldersrente el. lign., anfører dette, men tillige Erhvervet.	Hvor boet den 5. November 1924? Bopæl i Byer angives ved: By, Gade- og Hus-Nr. Bopæl paa Landet angives ved: Kommune og Postadresse.	Anmærkninger. Herunder anføres for de midlertidigt fraværende (i Rubrik 1 mærket „mf") deres midlertidige Opholdssted (nøjagtig Adresse). Endvidere andre Bemærkninger.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Jørgensen Karen Marie F26	K.	1894	7/5	Østed	Dansk	G.	Husmoder	Rengøringskone	Amagergade 4B	
Jørgensen Anker Henrik	M.	1922	13/7	Kjøbenhavn	"		Søn			

Folketælling 1925, Amagergade 4B

skulle ordne det med Anker, så havde min morfar ikke andet at sige, end at "ham må 'kommynen' tage sig af". Hertil skulle min tante have svaret: "Jeg skal gi dig 'kommyne'!".

Karen Marie døde af tuberkulose 5. maj 1928, og Anker Jørgensen blev dermed forældreløs.

Det blev faderens søster og dennes mand, Karla og Johannes Jacobsen, der adopterede den lille Anker.

Anker Jørgensen

Den videre historie kan læses i Anker Jørgensens egen bog.

Kilder:

Anker Jørgensen: Fra Christianshavn til Christiansborg.

Christian Tobiassen: Stambog over slægten Tobiassen.

Diverse kirkebøger og folketællinger.

Brother's Keeper (BK) fra Lejrearkiverne.

BK indeholder godt 45.000 navne på personer, især født i den gamle Lejre kommune. BK er brugt til at finde vejen fra Hans Henrich i Gevninge 1691 til Anker Jørgensen. Dette er derefter tjekket med kirkebøger og folketællinger m.m.

... REGNINGER AF FORSKELLIG SLAGS

Af Eva Nielsen

Under gennemgang af diverse skiftedokumenter i Ledreborg Godsarkiv fandt jeg nogle interessante regninger, som f.eks. lægeregninger og regninger på udgifter til begravelser. Her er nogle eksempler**.**

Regning for udgifter ved Johanne Sivertsdatters begravelse

Aftægtsenken Johanne Sivertsdatter, Gl. Lejre, døde i 1843, og regningen for hendes begravelse blev på næsten 30 Rigsdaler.

Bemærk, hvordan posterne optræder i vilkårlig orden, *'kiste, pølse, syne liget, sennep'*, imellem hinanden..

'Tale ved graven' kostede omtrent det samme som pølse, ost, kød, lys og sennep tilsammen , mens sangen ved graven kostede det samme som ½ tønde øl.

Den efterfølgende auktion over hele Johanne Sivertsdatters dødsbo indeholdt 128 effekter. Auktionen indbragte 73 Rigsdaler, 4 Mark og 2 Skilling, hvoraf de 30 Rigsdaler altså gik til at dække begravelsesomkostningerne.

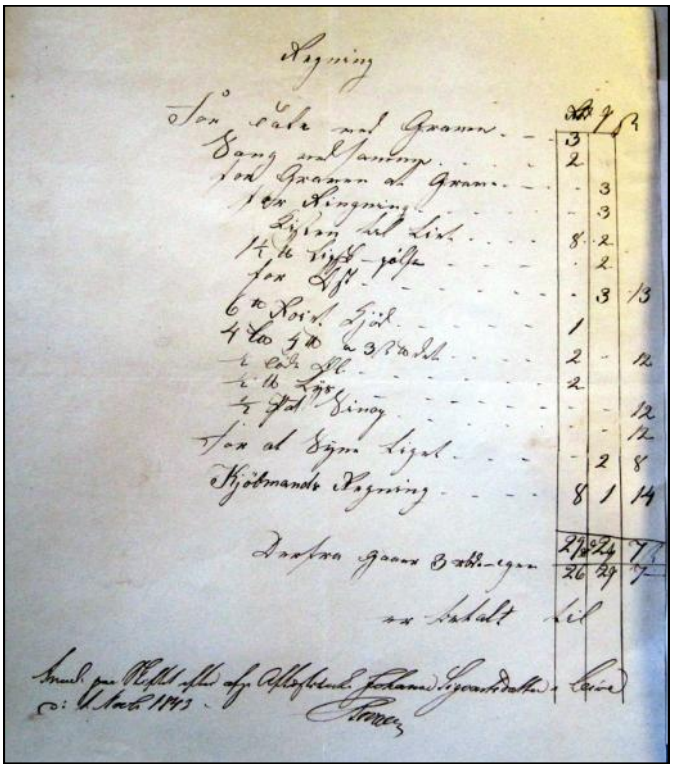

Regning
for Tale ved Graven
Sang ved Samme
for Graven at grave
for Ringning
Kisten til Liet
1½ pund lypsk pølse (750 g fin røget pølse)
for Ost
6 pund røiet Kjød
4 lispund, 4 pund à 3 sk. Dito (= 34 kg!)
½ Tde Øl
½ pund Lys (250 g)
½ Pot Sinop (½ l sennep)
for at syne Liget
Kjøbmands Regning

Regning på 'gravøl', brændevin og tobak

I 1776 døde staldkarlen på Ledreborg, Christian Jørgensen.

Det eneste, jeg har kunnet finde om ham, er denne regning, som viser, at

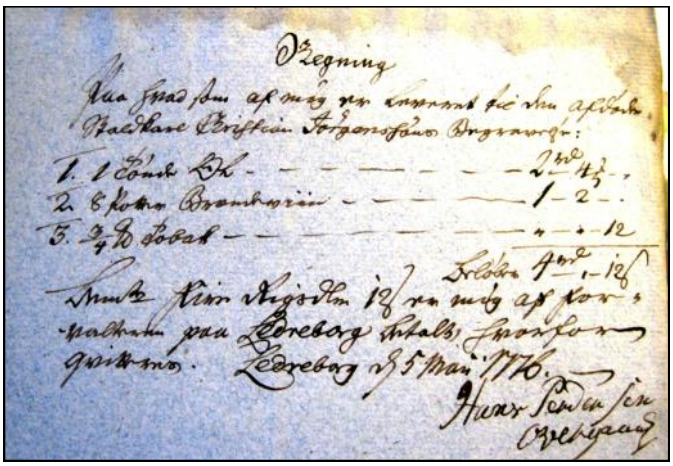

"*Regning, Paa hvad af mig er leveret til den afdøde Staldkarl Christian Jørgensens Begravelse:*
1 Tønde Øl, 2 Potter Brændevin, ¾ Pund Tobak, i alt 4 Rigsdaler."

der ved hans begravelse blev drukket gravøl !

Regningen blev betalt af forvalteren på Ledreborg Gods, da Christian Jørgensen ikke efterlod sig nogen ejendele eller arvinger. De ældste kirkebøger for Osted-Allerslev Sogne er desværre gået tabt, så der er kun kirkebog fra år 1800. Fra 1814 blev der ført to enslydende eksemplarer af kirkebøgerne, som af sikkerhedsmæssige grunde blev opbevaret hos præsten og hos degnen.

Regning på spiritus, salve og et afsavet ben !

I juli 1794 lå Rasmus Ibsen hjemme i Herslev med et brækket ben. Det må have været en alvorlig sag, for Kgl. Districtschirurg J. P. Stein fra Roskilde har '*Gjort en Reise*' til Herslev 14 gange i løbet af de 3 uger, Rasmus Ibsen lå syg. Af regningen fremgår det, at Rasmus Ibsen fik salve, mixtur og øjenvand, men den vigtigste 'medicin' har nok været '1 Pot Spiritus', som vel har været hårdt tiltrængt for at holde smerterne ud. (1 pot er ca. en liter).

Desværre var der intet, der hjalp. Den 31. juli fremgår det af regningen, at lægen har '*Gjort en Reise og savet benet af*' . Der blev udleveret spiritus, mixtur og salve et par gange mere, men Rasmus Ibsens liv stod ikke til at redde.
Han døde 6. august, og Maren Hansdatter blev enke. Rasmus Ibsen blev begravet på Herslev Kirkegård, og præsten skrev i kirkebogen flg.:
"*Samme dag, (10. august) begravet husmand og Landsoldat Rasmus Ibsen, hvis Been, som ved en ulykkelig Hændelse var brækket, havde blevet afsat, hvorefter han døde d. 6te Aug. i Herslev, 34 Aar gl.—*"

Kilder:
Ledreborg Godsarkiv
Kirkebog for Allerslev Sogn
Lejre Herreds Auktionsprotokol (Rigsarkivet)

SAGN OG MYTER FRA LEJREEGNEN

TO SMÅ FORTÆLLINGER
SLATTENPATTE OG LYGTEMANDEN

Frit genfortalt af
Karin Gottfredsen

Ill. Poul Holst Jespersen

SLATTENPATTE

Når man færdes på den snoede sognevej fra Gevninge forbi godset Lindholm og videre mod landsbyen Abbetved, bliver man opmærksom på flere meget store oldtidshøje på marken. De tegner smukke silhuetter med de store gamle krogede træer og taler til vores romantiske følelser.

Højene på Lindholm Mark har imidlertid alt andet at fortælle.

De bebos af troldfolk – som så mange andre oldtidshøje, og der går frygtelige historier om de groteske væsener, der holder til her.

Én af dem er troldkællingen Slattenpatte. Navnet har hun på grund af et par enorme bryster, som hang hende helt ned på lårene, men ikke nok med det. Hun er kendt af folk som et ualmindelig arrigt og nærtagende væsen, som man bør vogte sig for.

Børn – i en vis alder – har det med at skulle vise over for hinanden, hvad de tør.

Nogle drenge fra området havde gennem længere tid gejlet hinanden op, og én af dem skulle nu nok vise de andre, at han da ikke var bange for troldtøj. De drog i samlet trop ud til Lindholm, og mens flokken gemte sig, gik den modige dreng hen til én af højene, stillede sig op, satte hænderne for munden og råbte af alle kræfter: "Slattenpatte, Slattenpatte, kom kun

Lindholmhøje, hvor Slattenpatte bor!

frem"!

Der gik ikke mange sekunder, før et forskrækkeligt kvindfolk fór ud af højen, råbende og skrigende. Hun svingede en enorm kæp, mens hun slyngede de store bryster op over skuldrene.

Drengen blev lammet af skræk og kunne først ikke røre sig ud af stedet. Da han endelig fik samlet sig, var det for sent. Troldkællingen svang staven over hans rygstykker og slog ham, til han lå helt stille på jorden. "Så ka' du lære det, ka' du", gryntede hun, lod ham ligge og traskede ind i sin høj.

Længe efter kom de andre drenge luskende og måtte slæbe den forslåede kammerat hjem. Han kom sig aldrig, men måtte leve resten af sine dage som "skrutrygge", og heraf kan man lære, at troldtøj skal tages alvorlig. Ingen har siden vovet at råbe efter Slattenpatte.

LYGTEMANDEN

Tæt på vejen mellem Lejre og Gevninge ligger oldtidshøjen Orehøj.

Her fortælles, at overnaturlige væsener af og til spøger efter mørkets frembrud. Sådan er det tit omkring vore gamle høje ude i landskabet.

En sen aften kommer Peter Jensen ridende stille og roligt hen ad vejen – luften er mild, og mosekonen brygger, så det damper hen over ådalen og over vejen. Peter sidder lidt i egne tanker og tænker på den dejlige aften, han har haft i Lejre og glæder sig til at komme hjem til familien.

Peter befinder sig lige ud for Orehøjgård, da hesten standser så brat, at Peter er tæt på en flyvetur ud over hestens hoved.

Midt på vejen står en lille mand med en

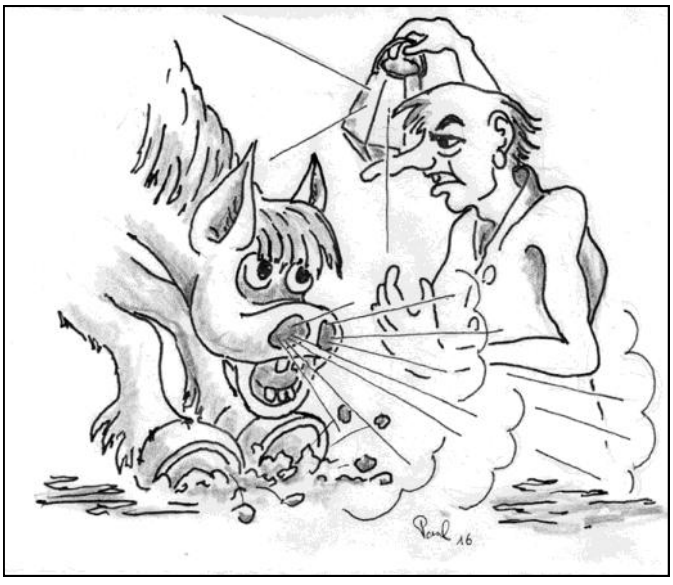

Ill. Poul Holst Jespersen

lysende lygte højt hævet over hovedet.
Der er noget underligt over mandslingen – han virker ligesom lidt gennemsigtig, og – han har ingen underkrop.
Han svæver lidt frem og tilbage, og hesten nægter at fortsætte.
Peter er lige så skrækslagen som hesten og ved ikke sine levende råd. Så råber han højt og truende: "Så gå dog i Guds navn"!
Lygtemanden – for ham var det, én af højens beboere – springer forskrækket til side, og så kan det nok være, at hesten får travlt. I fuld galop styrter den med Peter klamrende sig til manken af sted - med spøgelset lige i haserne.
Først da mand og hest lander hjemme på gården i Gevninge og får lukket porten, giver lygtemanden op.
Ingen har siden set ham.
Om den lille mand havde ondt i sinde, vides ikke, men heste kan i hvert fald ikke lide den form for spøgerier.

Den fæle troldkælling Slattenpatte forekommer over hele landet.
Hun bliver jaget af Kong Volmer, der er til hest for at kunne indhente hende.
Det ender gerne med, at han skyder hende med en sølvkugle, og at hun udstøder et forfærdeligt dødsskrig.
Lygtemanden her er lidt atypisk. De plejer ellers mest at holde til helt tæt på oldtidshøje og i moser, hvor de lokker folk så langt ud, at de falder i og forsvinder i dyndet for stedse.

AK, HVOR FORANDRET CHRISTIAN BAYER I LEJRE 1854 - 1929 AF OLAV SEJERØE

En anmeldelse af Hans Jørgen L. Larsen

Lokalhistoriske foreninger har gennem tiderne med stor succes udgivet billedbøger med før og nu fotografier fra det lokale område. De fleste kan godt lide at se på den slags billeder - enten for at blive lidt vemodigt stemt over den store forandring, der er sket gennem årene, eller for at glæde sig over, at udviklingen trods alt har skabt bedre vilkår for borgerne.

Bogen om Christian Bayer er også en før og nu bog, men i modsætning til så mange andre af den slags, hvor der gengives gamle og nye fotografier,

bringer denne bog et stort antal akvareller og enkelte malerier, som Bayer lavede, når han var på sine mange besøg i Lejre - området mellem 1854 og 1929. Han har haft både landskaber, bybilleder og personer som sine motiver.
Olav Sejerøe, Allerslev, har samlet materialet og skrevet teksten. Olav Sejerøe er en dygtig fotograf, og i 29 tilfælde har han taget et nutidigt billede af det samme landskabsmotiv eller bybillede, som Bayer har tegnet/malet. Det giver virkelig en "Ak, hvor forandret " fornemmelse; fornemmelsen bliver forstærket af, at Bayers billeder jo er farvelagte, hvad Sejerøes også er, i modsætning til de traditionelle før-nu bøger, hvor det er sort-hvid fotografier fra gamle dage, der gengives. Sejerøe har også fundet mange gode afsnit frem fra Bayers erindringer: "Gamle Minder" fra 1925. Afsnit, der er med til at give et levende indblik i fortidens liv i Lejre området.

Christian Bayer i Lejre, 1854-1929 er en dejlig bog, der giver et godt indblik i en svunden tid, i egnens historie, dens landskaber, landsbymiljøer og mennesker. Takket være Sejerøes billeder kan læseren nemt forholde sig til, hvor i lokalområdet Bayers mere end 100 år gamle billeder blev tegnet/malet. Læseren bliver både lidt vemodigt stemt ved synet af det forandrede landskab og det mere rolige liv, der blev levet dengang, men nok også glad for at se, at udviklingen også har bragt bedre forhold med sig.

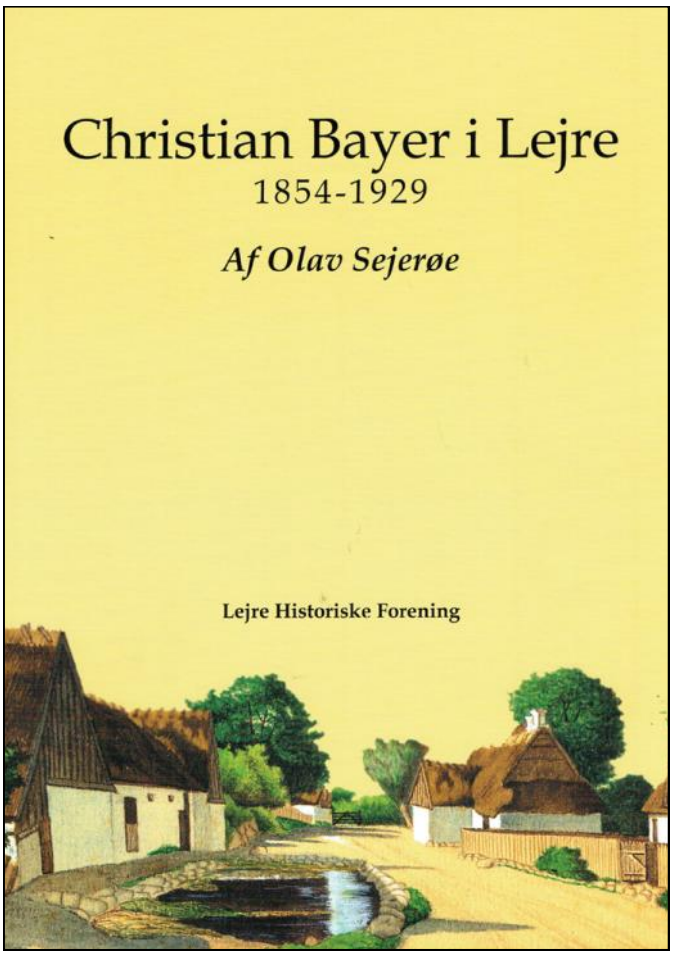

Bogen koster 80,- kr og kan bl.a. købes hos Lejre Historiske Forening ved Anni Larsen, 46480725 annilejre@email.dk, på Lejre Museum, i Sagnlandet og i Dagli' Brugsen i Lejre.

NYT FRA FORENINGERNE

LEJRE HISTORISKE FORENING

Formand: Karl Frandsen, Hvalsøvej 23, Osager, 4320 Lejre, *tlf.* 46497483,
E-mail: karlfrandsen@dlgmail.dk
Hjemmeside: www.lejre-historiske-forening.dk

Vi glæder os over, at Lejre Museum er kommet godt i gang, og vi er tilfredse med udstillingen ud fra de givne økonomiske rammer, måske lige bortset fra kortet over egnen. Forhåbentlig bliver det ændret.

Og nu er figuren inde i gården minsandten kommet ud på forpladsen foran museet. Det har vi arbejdet for i 10 år uden resultat. Det var en stor misforståelse, at den var kommet ind i gården. Den passede slet ikke til gårdmiljøet. Flytningen er dog først kommet i stand efter, at Lejre kommune har bevilget et pænt beløb til flytningen. Stor tak til kommunen.

Skulpturen i de nye omgivelser.
Foto Olav Sejerøe

Vi lægger megen vægt på, at gravhøje og stier er vedligeholdte og let tilgængelige. Det kniber det desværre med. Gravhøjene bør slås en gang om året og stierne holdes rene for brændenælder, tidsler m.m. samt højt græs. Naturstyrelsen skal vedligeholde gravhøjene på statens områder og kommunen på private områder. Kommunen gør sit arbejde godt, det kniber mere på de statslige områder. Hvis vi skal have turister og egnens beboere ud i naturen, er det vigtigt, at stier m. m er let tilgængelige.

Vores udflugt til Moesgård Museum var en stor succes. Bussen var fuld, og vi måtte sige nej til nogle stykker.

Der har været god tilslutning til de guidede ture i juli og august. Tilsyneladende er der stadig behov for turene.

Moesgård Museum. Foto Jørgen Lauterbach

Måske skulle vi prøve at udbrede turene til hele kommunen. Hidtil har de taget udgangspunkt i museet, og så er området jo begrænset.

Kommende arrangementer

Tirsdag den 15. november 2016 klokken 19.00 i Felix. Nationalparken Skjoldungelandet

Malene Bendixen, der er Formidlingskoordinator i Nationalparken, vil fortælle om, hvor langt man er kommet med planlægningen indtil nu.

Tirsdag den 7. februar 2017 klokken 19.00 i Felix.
Fredningerne i Lejreområdet.

Bent Gottfredsen vil fortælle om fredningerne i vores kommune. Deres udstrækning, baggrunden for fredningerne, deres indhold og deres begrænsninger. Alt sammen krydret med billeder fra områderne

Torsdag den 2. marts 2017 klokken 19.00 i Felix.
Generalforsamling

Efter generalforsamlingen vil Rikke Falck, Egholm Gods, fortælle om godsets historie. Særskilt indbydelse vil blive sendt til medlemmerne

Egholm slot

Torsdag den 6. april 2017 klokken 19.00 i Felix. Beowulf i Lejre

Ejner Hauberg vil fortælle om Beowulfs historie, indhold og de samfundsmæssige og personlige værdier i digtet.

EGNSHISTORISK FORENING FOR HVALSØ

Formand: Bent Gottfredsen, *tlf.* 46492663, *E.mail:* kbgottfredsen@gmail.com
Hjemmeside: www.egnshistoriskforening-hvalsø.dk

Det blev til et arrangement mere end dem, der var annonceret i Lethrica. Den 1. april indkaldte Egnshistorisk Forening, Hvalsø Bylav og Hvalsø Menighedsråd i fællesskab til et møde i Sognegården om Søtorvet. I forbindelse hermed blev der også lejlighed til at komme op i kirketårnet for at nyde den smukke udsigt en sidste gang. På mødet gjorde de tre formænd rede for deres syn på Søtorvet og på de kommende nedrivninger. Ole Malling illustrerede problematikken med en fremragende luftfotoserie. Afslutningsvis gik vi i samlet trop over Hovedgaden til Hvidsø, hvor Bent Gottfredsen på arrangørernes vegne nedlagde en krans som et sidste farvel til den smukke bevaringsværdige bygning og til Hovedgaden som bevaringsværdigt kulturmiljø.

Kransenedlæggelse ved Hvidsø

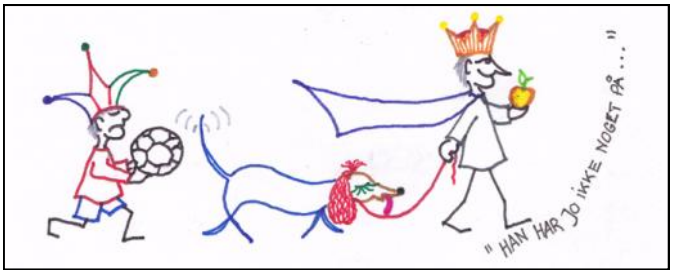

Frit efter kejserens nye klæder

Arrangementets hensigt var ikke blot nostalgisk. Vi havde håbet med den samlede optræden at formå kommunen til i det mindste at afslå den sidste dispensationsansøgning fra projektmagerne. Det lykkedes ikke, så vi har nu fået afviklet de bevaringsværdige værdier, der kunne have indgået som miljøskabende elementer i en byfornyelse. I stedet får vi nu et stykke elendig arkitektur, ren discount, der vil skæmme både kirkeomgivelserne og Hovedgaden. Byggeriet bliver for højt. Det får skæve tage med hældninger på 27 og 40 grader. Tagene bliver dækket med tagpap holdt fast af lister. Den centrale belysning bliver en høj stander. Man må da håbe, at kommunalbestyrelsen selv tror på nytten af de givne dispensationer, så superbrugsens bestyrelse ikke er ene om at gøre det.

Man spørger sig selv: Hvordan kunne det dog gå så galt? Svaret ligger i kommunesammenlægningen, der medførte, at den fysiske planlægning gik ned, og at vi fik politikere uden føling med byen.

Vi havde en god lokalplan i 2001, som gav muligheder for udvikling af erhvervslivet. Projektmagerne var dog ikke tilfredse. De søgte om dispensationer. Det førte til lokalplan 88 i 2005. Heri indarbejdedes mange af de ønskede dispensationer, men på en sådan måde, at byen kunne leve med det. Næppe var den vedtaget, før dispensationsansøgningerne igen væltede ind fra projektmagerne. Det nyttede dog ikke. Hvalsø Kommunalbestyrelse havde hår på brystet, også selv om borgmesteren var af hunkøn. Svaret var nej!

Så kom kommunesammenlægningen i 2007, og den nye kommunalbestyrelse lod Søarkaden – som det hed dengang - udarbejde en ny lokalplan i 2009. Den var meget omfattende og tillod nedrivninger og bl.a. en megabygning mod Hovedgaden. Dette var dog ikke nok for projektmagerne. I 2013 blev det til endnu en ny lokalplan Søtorvet. Det er fra denne frygtelige lokalplan, der nu er givet vidtgående dispensationer.

Fra nedrivningerne. Foto Ole Malling

Planlovens krav om høring af borgerne blev overholdt, men derved blev det. Der blev ikke taget hensyn til de mange bemærkninger, selv om de talte et klart sprog, der burde have fået kommunalbestyrelsen til at forstå, at den var på kollisionskurs med byen.
Selve sagsforløbet afslører et dybt demokratisk problem. Hvem er det, der bestemmer? Formelt er det naturligvis kommunalbestyrelsen, men reelt har den blot konsekvent rettet ind efter en selvbestaltet bykonge.

Det er dog ikke alt, der er til at græde over i Hvalsø. Mens nogle river ned for at bygge uhyrligheder, restaurerer og istandsætter andre. Herunder kommer interessante detaljer frem. Gammel Lægeboligens ældste del er bygget af kløvede marksten. Hovedgaden 8 rummede engang både Cykelbørsen og Hvalsø Kiosk.

Afholdte arrangementer

Busturene kommunen rundt på Kulturdagene

Her blev kun turen den 23. april afviklet på grund af manglende tilmeldinger. Vi må nok se i øjnene, at behovet er ved at være dækket.

Valborgaften

Aftenen blev lidt kølig, men mange har gjort denne aften til en tradition, og der var godt gang i sang, musik og dans. Sawarabykoret og Såbynoderne optrådte, og møllevennerne stod som sædvanlig for forplejningen med frikadeller, kartoffelsalat, varm kaffe og kage. I år måtte Sirenerne desværre melde fra, men Ramsøspillemændene trådte til i sidste øjeblik og reddede aftenen med deres forrygende dejlige optræden. Heksen og gårdboen var på banen. Heksen serverede velsmagende svampesuppe efter egen opskrift til dem, der turde smage.

Ramsøspillemændene

Fire kroer på rad den 4. maj

Fællesarrangement på Skoemagerkroen den 4. maj for de tre foreninger. En fyldt sal indtog en dejlig middag og hørte spændende foredrag om de fire kroer og deres historie.

Særløse og Kisserup Kirker den 28. maj

Bent Gottfredsen fortalte om kirkernes historie og myten om de to søstre og kirkernes opførelse.

Nærmere oplysninger om arrangementerne og flere billeder ses på hjemmesiden.

Kommende arrangementer

Bestyrelsen arbejder med et par muligheder for arrangementer i efteråret.
Hertil vil der blive indbudt pr mail og på hjemmesiden.
Til foråret arrangerer vi et besøg på Egholm Museum og et foredrag med Jaco Zeutner om Skt. Agnes kloster i Roskilde sammen med de andre foreninger.

Generalforsamling Mandag den 20. februar 2017 på Gundestedgård

Vi starter kl. 18.30 med fællesspisning. Pris 60 kr.
Generalforsamlingen starter kl. 19.30.
Kl. 20.30 vil Ole Malling vise en billedserie fra Kisserup og Særløse Kirker.

BRAMSNÆS LOKALHISTORISKE FORENING

Formand: Bjarne Holm, *E-mail:* jeanbjarne@holm.mail.dk
http://www.bramsnaeslokalhistorie.dk

Nu rinder sommeren på hæld, og en ny sæson starter i vores forening, og vi har forhåbentlig nydt sommeren og samlet kræfter til efteråret og vinterens komme. Med det kommer også tiden for nye foredrag og arrangementer, mere herom senere.

Vi startede sidste sæson den 14 marts med et spændende foredrag om livet som naver sammen med Hvalsø og Lejres` lokalhistoriske foreninger på Gundestedgård. Foredragsholderen Rene Lærke har rejst som naver i store dele af Europa fra 2001 til 2004 og fortalte levende og underholdende om livet og arbejdet som naver, med flotte billeder fra sin tid som naver og tøjet, han havde båret, og bygningerne, han havde arbejdet på. Et rigtig godt arrangement med 55 meget interesserede tilhørere. Vi vil fremover holde flere arrangementer med Hvalsø og Lejre, det er en god måde at forene vores kræfter på.

Kort efter den 30. april var vi i gang igen, denne gang med 2 arrangementer i samme weekend. På Ryegård havde vi en stand på deres fritidsmesse fra den 30.4 – 1.5. Samtidig, den 30. april havde vi en tur til politimuseet i KBH. Så Bestyrelsen måtte dele sig, nogle stod for KBH, andre for Ryegård, og nogle var begge steder, så vi havde en travl weekend - og også dagene op til med forberedelser, men både Ryegård og KBH gik rigtig godt. Politimuseet var en stor oplevelse med historier helt tilbage til 1800 tallet og frem til i dag. På Ryegård havde vores stand rigtig mange besøg med spørgsmål til vores plancher, om Ryegård, egnen og dens huse. Vi fik nye medlemmer og fik solgt flere bøger, end vi har prøvet før, så tak til alle, der hjalp, og alle, der deltog.

På en dejlig solbeskinnet 4. maj aften mødtes 74 deltagere fra de tre lokalhistoriske foreninger til en sidste middag på Skomagerkroen, der lukkede den 1. juli 2016. Det var en dejlig aften med god mad og et veloplagt foredrag med Bent Gottfredsen, der underholdende fortalte om de 4 kroer på Landevejen

til Roskilde og deres historie.

Lørdag d. 21. maj var vi på besøg i Køge, hvor vi så Køge Miniby. Køge er en meget interessant by historisk, og minibyen er opført som Køge anno 1865, og det var et meget spændende besøg, da måden, mini byens medlemmer arbejder på, minder meget om en lokalhistorisk forening, bare meget mere avanceret med grupper som historie, bygninger, gartner og guide. Både Køge by og minibyen er afgjort et besøg værd.

Lørdag den 3. september var vi igen ude at sejle med HJV Askø. Vi var 12 medlemmer, der fik en dejlig tur på 2 timer. Turen gik fra Holbæk Havn til inderbredningen af Isefjorden, rundt om Bramsnæs og ind til Ejby Havn, langs kysten af Ejby og Kyndeløse, op til Orø og retur til Holbæk havn. Vi fik fortalt om Hjemmeværnsbåden, som er bygget i 2006 og udstyret til at foretage alle former for redningsaktioner, bl.a. med en hurtigsejlende gummibåd, flydespærrer til inddæmning af olieudslip og vand- og pulverkanoner til slukning af brand på skibe. Stor tak til besætningen på Askø.

Mens dette skrives, er vi igen på vej ind i den nye sæson, med nye spændende foredrag og udflugter. Den 27.9 har vi igen et arrangement med de andre foreninger, nemlig et foredrag om Pigerne på Sprogø. Den 8.10 har vi et besøg på Christian den 4.'s Bryghus. Videre har vi foredrag den 31.10 med museumsinspektør Tom Christensen fra Roskilde museum om den nyeste udvikling i historien om Lejre, som han har skrevet så levende om i sin nye bog, et foredrag, vi ser meget frem til. Generalforsamlingen bliver den 8. februar med foredrag om Rye Kirke med sognepræst Birgit Svendsen. Levede der neandertalere i Danmark? I forlængelse af historien om Erik Madsens undersøgelser ved Ejby Klint vil arkæolog Jørgen Holm holde foredrag om emnet. Han vil føre os tilbage til de ældste tider, palæolitikum, og afdække potentialet for neandertalere i Danmark. Han vil også fortælle om sine egne undersøgelser af de mere end 14.000 år gamle istidsbopladser i Sønderjylland. Dette bliver den 15.3 2017.

Vi har været glade for alle de mange medlemmer, der kommer til vores arrangementer, både hjemme og ude, og glæder os til at se jer igen. Gerne nye som gamle medlemmer.

Vi ønsker alle vores medlemmer et godt næste halvår.

Bjarne Holm

Kommende arrangementer:

Mandag den 31. oktober 2016 kl. 19.30 vil **Tom Christensen** fra Roskilde Museum holde foredrag om de arkæologiske udgravninger i Lejre, som han så fornemt har beskrevet i sin bog "**Lejre bag myten**".
Sted: Kirke Hyllinge Bibliotek. Pris: 20 kr. pr. person.

Onsdag den 8. februar 2017 kl. 19.30 Generalforsamling i Ejby Forsamlingshus, og bagefter vil **Birgit Svendsen**, præst ved **Rye Kirke**, fortælle om kirkens historie og den nuværende situation.

Onsdag den 13. marts kl. 19.00 – 21 kan man få svar på følgende spørgsmål:
Levede der neandertalere i Danmark?
I forlængelse af historien om amatørarkæolog Erik Madsens undersøgelser ved Ejby Klint vil arkæolog **Jørgen Holm** holde foredrag om emnet. Han vil føre os tilbage til de ældste tider, palæolitikum, og afdække potentialet for **neandertalere i Danmark**. Han vil også fortælle om sine egne undersøgelser af mere end 14.000 år gamle istidsbopladser i Sønderjylland.
Jørgen Holm er fhv. museumsinspektør ved Museum Sønderjylland - Arkæologi Haderslev samt tidl. projektforsker ved Nationalmuseet og Marinarkæologisk Forskningscenter i Roskilde.
Pris: 40 kr. pr. person (inkl. kaffe og kage).

Forhåbentlig kan vi gennemføre en byvandring i Skibby i april 2017, samt et besøg på Landbomuseet "Lundekrog" ved Lille Skensved i maj.

Referater fra tidligere arrangementer kan læses på foreningens hjemmeside: www.bramsnaeslokalhistorie.dk
Salg af foreningens bøger og hæfter foregår på biblioteket i Kirke Hyllinge. Det er muligt at bestille på mail: blf.bramsnaes@live.dk – husk at opgive navn, adresse og telefonnummer – eller på telefon til Inge Winther på 46 40 58 42 / 40 59 58 42.

Bemærk! For fremtiden bedes indbetaling af kontingent o.l. ske på foreningens konto nr. 1551-5553377 (husk at angive navn, adresse og medlemsnummer) - eller direkte til et af bestyrelsens medlemmer.

Husk at meddele foreningen, hvis I skifter mailadresse!

Benedikte Kiørboe, Sæby den 26. aug. 2016.

LEJRE MUSEUMSFORENING

Formand: Philippe Bourbon, E-mail: philippebourbonparme@gmail.com

Stærkt stigende medlemstal

Åbningen af Lejre Museum har haft en meget gunstig indflydelse på foreningens medlemstal. Vi er nu ca 150 medlemmer. Det er en stigning på 37 efter årsskiftet. Et af goderne ved et medlemskab af Lejre museumsforening er, at man får gratis adgang til Lejre Museum.

Gl. Kongsgaard

Der har også været mange besøgende på Gl. Kongsgaard hen over sommeren. De frivillige i have - og cafegruppen har igen i år gjort et stort arbejde for at fastholde Gl. Kongsgaard som et sted, man gerne vender tilbage til for at nyde den dejlige have og kaffen med dertilhørende kage.

Skulpturen hejses op. Foto Tom Christensen

Peter Brandes skulptur: "Hov, Hjelm, Hest efter Skjold" er nu blevet flyttet

Skulpturen har i mange år stået inde mellem Hestebjerggårds 4 længer, men med støtte fra bl. a. Lejre Kommune er arealet foran den nye hovedindgang til Lejre Museum blevet omlagt, og skulpturen er blevet hejst op over Hestebjerggård og placeret foran museet på den nye forplads. Pladsen blev indviet den 2. september 2016. Med den nye placering kommer skulpturen virkelig til sin ret.

Sommerudflugten til Fyn 20.-21. august

Turen blev begunstiget af fint sensommervejr. Traditionen tro rummede turen mange forskelligartede oplevelser som besøg ved både kendte og mere ukendte historiske seværdigheder og mulighed for at vandre i smukke naturområder, i nye bykvarterer og for at høre om forsøgene på at løse sociale problemer i ghettoer som Vollsmose. På turen fik deltagerne lejlighed til at bestige pyramiden i Skellerup med den sjældne

Pyramiden i Skellerup med den amerikanske elm. Foto: Jytte Cordua

amerikanske elm på toppen - en mere ukendt seværdighed, der gjorde et stort indtryk på deltagerne. Der blev også tid til en vandring gennem den forholdsvis nye bydel i Odense, Blangstedgård, inspireret af sidste års tur til Skåne, hvor vi besøgte den nye by: Jakriborg. Både Nyborg Slot og Ladbyskibet havde nye udstillinger at vise frem. Asmaa Abdol Hamid - en markant personlighed på Fyn - fortalte lørdag aften levende om sit arbejde i Fyns politi med at gøre Vollsmose til et roligt boligområde uden konflikt mellem unge og politi.

Den idylliske landsby Viby og Fynshoved præsenterede sig søndag formiddag fra sin fineste side, sol og blå himmel, da vi gik rundt i landsbyen og senere i det fredede område. En enkelt af deltagerne fik endda lejlighed til at tage et havbad. Senere søndag viste Henrik Blixen - Finecke os rundt på Hesselagergård, hvor vi så og hørte om den spændende Hjortesal.

Hjortesalen på Hesselagergård. Foto Hans Jørn Fribo

Næste års tur vil kunne gå til enten Mols, Horsens egnen eller Lolland-Falster. Det vil blive fastlagt efter nytår.

Torsdag den 1. december kl. 19 på Lejre Museum

Foredrag af Nils Hybel, dr. phil, Saxo Instituttet om Knud den Store (i anledning 1000 året for hans erobring af England): "Knud den Store - hvor stor var han ? Kejser eller konge ?" Foredraget behandler også det spændende emne om kongemagtens karakter i Danmark i overgangen mellem Vikingetid og tidlig Middelalder.

Foredraget afholdes i samarbejde med Lejre Museum, ROMU

Medlemmer af Museumsforeningen har gratis adgang, for andre: 50,- kr.

TADRE MØLLES VENNER

fmd: Vagn Ottar Mortensen , E-mail: tadremoellesvenner@gmail.com
Hjemmeside: www.tadremoellesvenner.dk

Siden sidst på Tadre Mølle.

Sæsonstart

Påske: Påsken faldt tidligt, og det gav færre besøgende. Museet havde arrangeret de sædvanlige aktiviteter så som at puste og male æg samt produktion af uld-lam og kyllinger sammen med Lone Fasmer. Her blev den nye café i Maries Hus indviet.

Kriblekrable: DNs Krible-krable-dag var som altid vel besøgt, og der var livlig aktivitet i bæk, vandrender og møllesø.

Sommeraktiviteter

Mølledag: Spillemænd og Møllefest hører uvægerligt sammen. Mange lagde vejen forbi på den landsdækkende "Mølledag" og nød begivenheden med åben mølle og dejlig musik i gården, hvor Midtsjællands Spillemandslaug underbyggede stemningen i de smukke omgivelser.

Midtsjællands Spillemandslaug

Susanne sælger Tadre Mølle honning

Kildemarked: Denne dag sprudler Tadre Mølle af liv ude og inde. Igen var det lykkedes Søren Moses (Romu) at samle et flot opbud af boder med alt, hvad hjertet kan begære. Der var noget for øjet, øret og ganen. Den traditionelle hønseskidning, lirekassemusik og tryllekunstner var på plads, og mange gæster hyggede sig i løbet af dagen.

Juli måned: Møllevennerne holdt mølle og café åbent hver dag. Store bagedag, rebslagning, smedning og hørdag var

Lirekassemanden på Kildemarkedet

trækplaster for mange gæster.

114 års fødselsdagsfest den 14/8: Mølle-Maries fødselsdag er blevet en tradition. Trods en lidt kølig vind trodsede mange vejret og nød den velbryggede kaffe med lækker kringle og lagkage fra Ny Kro, mens middelaldermusikken lød fra møddingspladsen med Morten og Marie, som udgør ensemblet "TROTTO". De håndterede lire, enhåndsfløjte, "næsefløjter", sækkepipe og tromme samt sang og dansede og

Middelalderensemblet Trotto

Ildshow

gøglede sig gennem en hel time. Publikum sang med på omkvæd i bedste middelalderstil, og enkle kædedanse på gårdspladsen gav en god varme. Efter fødselsdagspunchen samledes man i den smukke møllehave. Her dannede aftenskumringen og "lindelysthuset" den perfekte ramme om Maries fantastiske ildshow – akkompagneret af Mortens inciterende tromme. Kun flagermusene flygtede mod skoven, mens publikum blev til slut – mættet med gode oplevelser.

En stor tak til alle: EHF som medarrangør, Ny Kro for bagværk, TROTTO for flot optræden og – ikke mindst – til alle laugsfolk, som har løbet rigtig stærkt – før, under og efter arrangementet.

ROMU har ændret entré-politik: Der er ikke længere pensionistrabat, og 2-dages brug af stemplede billetter udgår.

Sidste nummers annonce har givet nye

TMV var også med på Livsstilmessen på Ledreborg. Gunnar Pall Gunnarson, Jørgen Søgaard TMV og Bager Sofus

medarbejdere – velkommen til dem! Vi kan stadig bruge flere hænder i både café, have og mølle – henvendelse tadremoellesvenner@gmail.com

Maries hus/ Stuehuset: Maries gamle havestue og "blå stue" blev taget i brug allerede i påsken og udgør en fin ramme om information, billetsalg, butik og café. Vi har søgt at skabe et nostalgisk miljø med hjælp fra genbrug, rigtig mange gaver fra velvillige folk samt indkøb af nyt. Der er kommet dejlig positiv respons fra vores gæster, som hygger sig i de fine stuer. Stuen ved siden af, "gårdstuen", bliver indrettet i løbet af september/oktober. De dygtige håndværkere har lagt en flot grund for den videre indretning. Her tænkes etableret en "minde-afdeling" for Marie Hansen med billeder, forklaringer og effekter, suppleret med en mindre skærm, hvor 4 – 5 små film skal vise istandsættelsen af stuehuset, restaurering af møllen, lidt om Marie, mølle-film for børn, naturen på Tadre og kildekalk. Der søges fondsmidler hertil. Sammen med "Maries køkken" bliver lokalerne udstillingsrum med formidling og brugsrum for publikum.

Sydgavlen køres væk

Sydenden: Den dårlige sydgavl er nedrevet og i skrivende stund næsten genopført. Det oprindelige vindue i midten erstattes med en dør – kopi af de øvrige – og det sker selvfølgelig med de nødvendige tilladelser. Indenfor etableres personalestue og depot/ kontor i to adskilte rum.

Tak: Uden fondsmidler, velvillighed fra det offentlige, gaver og diverse donationer fra private, medlemskontingent og – ikke mindst – frivillig arbejdskraft fra kompetente og dygtige pensionister, ville denne perle i Elverdamsdalen være ikke-eksisterende. Det er takket være alle disse mange "tandhjul", at Tadre Mølle kører.

Fotos Bent Gottfredsen

MINDEORD

Det blev desværre til alt for få år for Kjeld Ewald på Tadre Mølle som formand for Tadre Mølles Venner og som formand for DSI-Tadre Mølle.

Begge formandsposter er rimeligt tunge. Det at være formand for en gruppe flittige, frivillige, engagerede individualister kræver ikke blot lederevner, men også både pædagogik og diplomati, for ledes skal der, ellers fungerer ingenting. Kjeld Ewald klarede opgaverne på bedste vis.

Hans formandstid blev en forandringens og nyskabelsens tid. Kjeld Ewald kom med friske øjne og stillede spørgsmål, der ofte medførte ændringer i bestående tilstande. I hans formandstid fik DSI-TM ny sekretær, og aftalerne med museet blev skriftlige.

Kjeld Ewald lavede også et solidt forarbejde til den ansøgning til kommunen, der resulterede i, at DSI fik et driftstilskud til vedligehold af bygningerne.

Han fik også den tanke, at Tadre Mølle skulle have "en dag". Det blev til den årlige fejring af Møllemaries fødselsdag.

Kjeld Ewald engagerede sig stærkt i restaureringen af Maries Hus, som DSI jo havde ansvaret for, men ikke havde mulighed for ofre én krone på.

Lidt økonomi kunne cafédriften kaste af sig, og frivillig arbejdskraft var en mulighed, men de frivillige skulle føle et ejerskab til huset. Derfor skulle TMV leje huset af DSI.

Det lykkedes, men det var en lang og kompliceret proces, der også inddrog museet og Naturstyrelsen. Derfor var det med rette en stolt og glad Kjeld Ewald, der kunne byde møllevennerne: Velkommen i Vores Hus.

Kjeld Ewald beholdt sit stærke engagement i Tadre Mølle til det sidste trods sin svære sygdom.

Hver gang Anne-Grethe hentede ham hjem fra sygehuset, gik vejen hjem selvfølgelig over Tadre Mølle.

På Tadre Mølle vil vi mindes Kjeld Ewald med taknemlighed i årene fremover. Han gjorde en forskel.

Karin og Bent Gottfredsen
TMV og DSI-TM

LIDT MOLINOLOGI

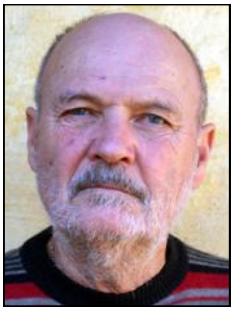

Af Bent Gottfredsen

De første vertikale møller dukker hos os op i tidlig middelalder.

Den ældste type er strømhjulet. Det kræver ingen opstemning. Til gengæld har det brug for et større vandløb med en god regelmæssig strøm. Derfor har det ikke været særlig almindeligt hos os, men vi finder det dog, f. eks. ved Susåen. Ved mange af Europas floder findes de jævnligt. Udnyttelsen af vandets kraft er stærkt begrænset, men hvad gør det, hvis man har en hel flod til rådighed.

Lille strømhjul i Avignon i Frankrig

Næste trin er underfaldshjulet. Her ledes vandet ind forneden. Det behøver kun en faldhøjde på 30 til 60 cm. Underfaldshjulet er sårbart over for sand og grøde i vandløbet. Det udnytter 20 til 30 % af vandets kraft.

Omkring 1430 dukker brystfaldshjulet op. Det kræver en egentlig opstemning med en dæmning. Brystfaldshjulet har brug for en faldhøjde på mindst én meter. Det kan udnytte 40 til 70 % af vandets kraft.

Det første overfaldshjul, vi møder hos os, blev bygget af Thyco Brahe på Hven i 1590-92 til hans papirfabrik. Det havde en faldhøjde på fire meter. Mindre end to til tre meter rækker ikke til et overfaldshjul. Overfaldshjulet er langt det almindeligste her i landet af naturgivne årsager. Det kan udnytte 60 til 80 % af vandtes kraft. Den største faldhøjde, vi kender, ikke alene i Danmark, men i hele Europa, er på Hestemøllegård i Elverdamsdalen, med hele 9,2 meter.

Når alle typer af vandhjul stadig forekommer, er det ikke et udtryk for, at man ikke har fulgt med den teknologiske udvikling, men for, hvad der de enkelte steder er mest praktisk. Desuden findes der lokale traditioner. Vandhjulet anbringes normalt ved gavlen eller langs siden på møllebygningen, men i Nordjylland skal man helst have det ind i huset.

Næsten lige så tidligt, som man fandt på at udnytte vandets kraft ved det vertikale hjul, næsten lige så tidligt fandt man også ud af, at hvis man nu lod en

Moderne hjuldamper på Elben i Dresden

anden kraft drive et vandhjul på et skib i vandet, så flyttede skibet sig. Romerne havde således krigsskibe med vandhjul, der blev drevet af okser om bord. Kineserne havde tilsvarende fartøjer. I 1843 fandt man på at lade en dampmaskine drive vandhjulet, og vi fik den første hjuldamper.

ARRANGEMENTER PÅ TADRE MØLLE EFTERÅRET 2016

Skolernes efterårsferie lørdag den 15/10 – søndag den 23/10
(begge dage incl.) Åbent 11.00 – 16.00 (normal entré).
Følgende dage er der aktiviteter fra 12.00 - 16.00:
17/10 + 18/10 Træværksted
19/10 Uldværksted
20/10 + 21/10 Hørværksted
22/10 + 23/10 Store bagedag
Julemarked søndag den 4/12 10.00 – 16.00
Generalforsamling ultimo marts 2017
Påskedagene den 13/4 – 17/4 (begge dage incl.)
Åbent 11.00 – 16.00

NYT FRA
DEN SELVEJENDE INSTITUTION TADRE MØLLE

Vi har fået et grimt problem på Tadre Mølle: Rotters Plage, og det i et hidtil uset omfang. Derfor er alle fødeemner blevet fjernet fra udstilling og stalde, og korn og mel skal nu opbevares i lukkede fodertønder. Der er foretaget tætninger på bygningerne, hvor det har været muligt, for at begrænse adgangen. Desuden er opsat fælder, og uglekasser følger.

Der er kommet det første positive svar på vores fondsansøgninger på nyt vandhjul og ny malerkarm, idet Augustinusfonden har bevilget 100 000 kr. Vi håber, at dette kan være med til at løfte flere midler. Desværre viser det sig efterfølgende, at også akslen skal skiftes.

I skrivende stund arbejder møllevennerne sammen med møllebygger Jens Jørgensen på en midlertidig reparation af akslen, således at den kan holde et par år længere, imens vi søger at skaffe flere midler.

Kjeld Ewalds søn Lasse har været behjælpelig med bortkørsel af byggeaffald, og han har ligeledes lovet at planere bag sydgavlen og hjælpe med beskæring på trampestien. Dette giver nogle gode besparelser.

Arbejdsdagen Store Tjæredag blev en succes. De mange flittige laugsfolk nåe-

Møllebygger Jens Jørgensen undersøger den problematiske aksel

Martin Stokholm højt til vejrs

de langt, men der er stadig opgaver nok, når vi gentager til foråret. Endnu en god besparelse.

Kommunens bevilling og besparelserne har muliggjort, at vi har kunnet bestille tækkemand til tækning af sydsiden af staldene. Vi håber, at midlerne også rækker til mønning og afrensning af de øvrige tage på avlsbygningerne og på selve møllen. Det er hårdt tiltrængt.

Vi lavede en lille begivenhed ud af det, da vores nye gallowaykvæg kom på græs. Begejstringen var stor hos både dyr og mennesker. Børnene fik lov at navngive den mindste kalv. Det blev til Fætter Marcus. Om moderen ikke brød sig om navnet, skal være usagt, men i hvert fald skred hun ud på engen med alle de andre og lod det ulykkelige barn ynkeligt kaldende blive tilbage. Efter en

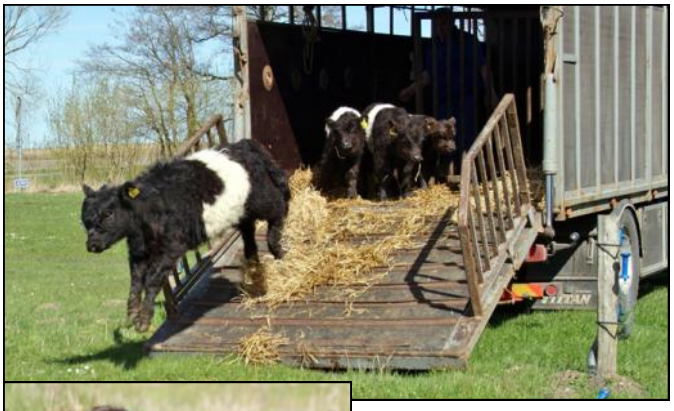

Køerne slippes fri

Fætter Marcus

Vores forpagter Hans-Kurt sammen med børnene, der navngav

ihærdig indsats blev de dog genforenede til stor tilfredshed for alle, folk som fæ.

Lena Holm Jensen fra kommunalbestyrelsen er på grund af flytning udtrådt af bestyrelsen. Vi har takket hende for indsatsen. Nyt medlem bliver Line Jacobsen.

Bent Gottfredsen

- og så må vi ikke glemme naturen og de faste beboere

Til en eventuel label

Lethrica

Lethrica er tidsskrift og medlemsblad for de historiske foreninger i Bramsnæs, Hvalsø og Lejre samt Lejre Museumsforening og Tadre Mølles Venner. Arkiverne og museerne tilbydes en fast rubrik.

Lethrica betyder "Noget om Lejre", og bladet er en sammenlægning af Lejre Historiske Forenings blad Lethrica og Nyt fra Egnshistorisk Forening i Hvalsø.

Forsendelse: Lethrica tilsendes medlemmerne af de tre historiske foreninger, Lejre Museumsforening og Tadre Mølles Venner samt lokalarkiverne. Ved ***manglende levering*** rettes henvendelse til de respektive foreninger:

LHF: Anni Larsen,
tlf. 46480725,
annilejre@email.dk
EHF: Ole Theill Knudsen,
Tlf. 22808664
ole@gundested-camping.dk
BLF: Bjarne Holm
jeanbjarne@holm.mail.dk
LM: Philippe Bourbon
philippebourbonparme@gmail.com
TMV: Connie Olsen
tadremoellesvenner@gmail.com

Redaktionsudvalg:
Karl Frandsen, Bent Gottfredsen, Bjarne Holm, Hans Jørgen Lych Larsen, Karin Gottfredsen

Redaktion og layout:
Thyra Johannesen
thsj@mail.tele.dk

FORENINGERNES KOMMENDE ARRANGEMENTER

Mandag den 31. oktober kl. 19.30 på Kr. Hyllinge bibliotek

Foredrag ved Tom Christensen om Lejre bag myten (BLF)

Tirsdag den 15. november 2016 klokken 19.00 i Felix

Foredrag ved Malene Bendixen om Nationalparken Skjoldungelandet (LHF)

Torsdag den 1. december kl. 19 på Lejre Museum

Foredrag af Nils Hybel om Knud den Store (LMF)

Tirsdag den 7. februar 2017 klokken 19.00 i Felix

Foredrag ved Bent Gottfredsen om Fredningerne i Lejreområdet (LHF)

Onsdag den 8. februar 2017 kl. 19.30 i Ejby Forsamlingshus

Generalforsamling (BLF)

Mandag den 20. februar 2017 kl. 18.30 på Gundestedgård

Generalforsamling (EHF)

Torsdag den 2. marts 2017 klokken 19.00 i Felix

Generalforsamling (LHF)

Onsdag den 13. marts kl. 19.00 – 21

Foredrag ved Jørgen Holm om neandertalere (BLF)

Torsdag den 6. april 2017 klokken 19.00 i Felix

Foredrag ved Ejner Hauberg om Beowulf i Lejre (LHF)